

ЛІТАРАТУРА і МАСТАЦТВА

17 снежня

2004 г.

№ 50/4285

АНОНС!

“Чытанне зрабіла Дон Кіхота рыцарам, а вера ў прачытанае зрабіла яго вар’ятам” (Джордж Бернард Шоу). У падобных выпадках аўтар з’яўляецца выдатным стратэгам, а чытач... Правакаванне нашых здольнасцей даваць ацэнку таму, што адбываецца ў тэксце, выклік інтэрпрэтацыі, перажыванняў — гэта стратэгія тэксту. І яна бывае рознай... **СТАР. 6**

Трэці Рэспубліканскі фестываль “Тэатральныя скрыжаванні” ўвайшоў у гісторыю нашай нацыянальнай культуры не толькі як свята аматарскага сцэнічнага мастацтва. У атмасферы ўсялякага свята, добра пашукаўшы, знойдзеш зачэпку для разваг і крытычнага настрою. **СТАР. 10**

Чары паэта...

9 снежня ў Мінску адбылася святочная вечарына з нагоды 113 гадавіны нараджэння класіка нашай літаратуры Максіма Багдановіча. Правілася яна ў музеі сьлыннага сына беларускага народа, што знаходзіцца ў Траецкім прадмесці, непадалёк ад той мясціны дзе і нарадзіўся геній паэзіі.

На здымку: ускладанне кветак да помніка Максіму Багдановічу.

Фота К. ДРОБАВА

Чары паэта...

"Ёсць чары у забытым старадаўнім,
Прыемна нам сталаццяў пыл страхуць..."

"Нашто ж на зямлі сваркі і звадкі,
Калі ўсе мы разам лямі да зор..."

"Зорка Венера ўзышла над зямлёю,
Светлыя звадкі з сабой прынясла..."

Хто не помніць гэтыя і многія іншыя геніяльныя радкі класіка беларускай літаратуры Максіма Багдановіча... Ён рана пайшоў ад нас, у няпоўныя 26 гадоў. Сёлета з дня нараджэння споўнілася 113.

3 нагоды гэтай даты 9 снежня ўшанавалі памяць Максіма з дапамогай ягонага ж музея, што знаходзіцца ў Траецкім прадмесці Мінска, непадалёк дзе ён нарадзіўся. З самай раніцы ў музей ішлі наведвальнікі, каб яшчэ раз дакрануцца да аўры беларускага генія, агледзець экспанаты, якія расказваюць пра жыццё і творчасць паэта. А ў 12 гадзін дня прыхільнікі таленту Максіма прыйшлі да яго помніка, які стаіць перад тэатрам оперы і балета. Там выступілі вядомы паэт Валянцін Тарас, былы артыст філармоніі Уладзімір Цімашэвіч, выкладчыца беларускай мовы і літаратуры Беларускага тэхнічнага ўніверсітэта Валянціна Мароз, чыталі вершы Максіма Багдановіча вучні ся-

рэдніх школ № 36 і 40 г. Мінска.

А 16-й гадзіне ў музеі паэта адбылася асноўная вечарына. Зала, якая была аздоблена пейзажнымі карцінамі мастака Алеся Шатэрніка, настройвала на паэтычны лад. На сцяне ў цэнтры — партрэт Максіма Багдановіча.

Вяла вечарыну супрацоўніца музея Святлана Кіслова, якая дала слова намесніку старшыні Рады Саюза беларускіх пісьменнікаў Міхасю Скоблу. Ён адзначыў, што постаць Багдановіча ў беларускай літаратуры знакавая, з яго імем наша паэзія займела еўрапейскі ўзровень, упершыню пасля стагнацый яна адчула лірычны ўзлёт. Міхась прачытаў некалькі сваіх паэтычных твораў, уласны пераклад верша ўкраінскай паэтэсы Ліны Кастэнькі. Эстафету ад яго пераняла Вольга Іпатава. Яна гаварыла аб сваіх пачуццях да творчасці генія. Паэт Валянцін Тарас, прэзідэнт Генрых Далідовіч, галоўны рэдактар часопіса "Роднае слова" Міхась Шавыркін прызнаваліся ў сваёй любові да творчасці Максіма Багдановіча. Пра тое ж казалі і чыталі вершы паэты Таццяна Дубоўская і Яўген Церахаў.

Мастацкую частку прадоўжыў Сяргей Севасцянянчык вершам Максіма Багдановіча "Летапісец". З яго выступленнем ажылі вулкі Вільні, якія так любіў паэт. І

Фота К. Дробава

ўжо сапраўднае вяртанне ў мінулае падарылі музычныя ансамблі "Чарадзейная домра" з другой музычнай школы Мінска і тытулаваны "Брэвіс". Калі першыя выконвалі вясёлую народную музыку, то другія прэзентавалі сур'езнае музычнае мастацтва сярэднявечча, папулярнае пры княскіх ды каралеўскіх дварах. Музыкі перакінулі свое-

асаблівы мостік ад вершаваных шыклаў Багдановіча "Места", "Старая Беларусь", "Мадонны" да старадаўніх музычных твораў...

Колькі б ні набягала летаў ды зім генію беларускай паэзіі, ён заўсёды малады. Чарговая гадавіна паэта гэта яшчэ раз пацвердзіла.

Яўген ХВАЛЕЙ

У бібліятэцы Беларускага дзяржаўнага ўніверсітэта культуры і мастацтваў

адбылася прэзентацыя кнігі Аляксандра Бутакова "Мои учителя",

якая выйшла ў выдавецтве "Чатыры чвэрці" ў гэтым годзе.

Падрыхтавалі мерапрыемства студэнты і выкладчыкі кафедры тэатральнай творчасці БДУКМ і акцёры сталічных тэатраў.

Аляксандр Бутакоў — кандыдат мастацтвазнаўства, прафесар кафедры тэатральнай творчасці БДУКМ, заслужаны дзеяч мастацтваў Беларусі, удзельнік

Нашы настаўнікі

Вялікай Айчыннай вайны. Ён адзін са старэйшых айчынных тэатральных педагогаў, бліскучы настаўнік, тэатразнаўца, які за 50-гадовую выкладчыцкую працу падрыхтаваў некалькі пакаленняў таленавітых вучняў — майстроў беларускай сцэны. Сфера прафесійных інтарэсаў — стварэнне і пастаяннае ўдасканальванне метадыкі выкладання акцёрскага майстэрства, падрыхтоўкі майстроў сцэнічнага мастацтва.

У кнізе-ўспаміне Аляксандра Іванавіча ідзе гаворка пра трох педагогаў — Еўсцігнея Міровіча, Канстанціна Саннікава і

Дзмітрыя Арлова, якія стварылі сваю тэатральную школу ў Беларусі, на вопыце якой развіваецца і ўдасканальваецца сістэма выхавання артыстаў і рэжысёраў для прафесійных тэатраў.

На прэзентацыі прысутнічалі вучні А. Бутакова: Аляксандр Гарцуеў, рэжысёр і акцёр Беларускага Нацыянальнага акадэмічнага тэатра імя Янкі Купалы; акцёры іншых сталічных тэатраў: Алена Пастрэвіч, Таццяна Баўкалава, Віктар Гудзіновіч, Ігар Сіраў, Віктар Моўчан, Ігар Фільчанкоў і інш.

В.К.

Пасяджэнне секцыі

У Саюзе пісьменнікаў адбылося пасяджэнне секцыі дзіцячай літаратуры, на якім былі абмеркаваны арганізацыйныя і творчыя пытанні. У тым ліку — творчасць Івана Мельнічука (г. Брэст) і Міхася Сазончыка (п. Гарадзея, Нясвіжскі раён), а таксама план работы на наступны год.

Выступілі пісьменнікі Міхась Пазнякоў, Васіль Жуковіч, Ніна Галіноўская, Мікола Чарняўскі, Уладзімір Мазго, Павел Місько, Яўген Каршукоў, Уладзімір Мацвееў, Маргарыта Яфімава. Бюро секцыі рэкамендавала да прыёму ў члены Саюза беларускіх пісьменнікаў Івана Мельнічука, аўтара кнігі для дзяцей "Кто разбудил солнце" (1982 г.), "Сами диво сотворим" (1990 г.), "Добрый лучик" (1997 г.) і інш., а таксама Міхася Сазончыка, аўтара кнігі "Вераб'іная дача" (1998 г.), "Пад родным небам" (1998 г.), "Люблю" (2002 г.). Вёў пасяджэнне старшыня секцыі Міхась Пазнякоў.

М. ПАЎЛАЎ

Са "Святам!"

20-годдзе канцэртнай дзейнасці адзначыў Беларускі дзяржаўны ансамбль "Свята". Гэта самабытны творчы калектыў, у мастацтве якога арганічна спалучаюцца традыцыйны фальклор з яго спрадвечнай жанравай сінкрэтычнасцю і подых сённяшняй канцэртнай эстрады з яе пікантнымі тэмбрамі ды імпульсіўным рытмам. Ансамбль "Свята", мастацкім кіраўніком якога доўгі час быў В.Купрыяненка і які сёння ўзначальвае А.Кашталапаў, справіў свой прыгожы юбілей 10 снежня ў канцэртнай зале "Мінск". Удзельнікамі вечарыны былі таксама сябры ансамбля — не менш папулярныя і вядомыя беларускія музыкі.

С.Б.

Фота М. ЗАМУЛЕВІЧА

Музею Якуба Коласа — 45

4 снежня 1959 года Дзяржаўны літаратурна-мемарыяльны музей Якуба Коласа ўпершыню адчыніў свае дзверы для наведвальнікаў. Першым дырэктарам стаў старэйшы сын народнага паэта Даніла Канстанцінавіч Міцкевіч. Яго рупнасцю, стараннасцю і быў створаны музей. Больш як 20 гадоў ён яго ўзначальваў.

Вечарыну з нагоды 45-годдзя музея адкрыла цяперашні дырэктар З. Камароўская. Яна нагадала асноўныя вехі, пройдзеныя музеем. За гэты час змяніліся 4 экспазіцыі, якія наведвалі каля мільёна экскурсантаў. Вядучыя,

супрацоўніцы музея, у вобразе трох міфічных багінь па чарзе давалі слова выступоўцам. А іх было шмат. Віншавалі старшыня Першамайскага райвыканкама г. Мінска, на тэрыторыі якога знаходзіцца музей, В. Скакун, ды-

рэктар Інстытута мовазнаўства імя Якуба Коласа НАН РБ А. Лукашанец, супрацоўнік Інстытута літаратуры імя Янкі Купалы НАН РБ, доктар філалагічных навук М. Мушыньскі, дэкан філфака БДУ І. Роўда, намеснік старшыні Рады Саюза беларускіх пісьменнікаў Анатоль Кудравец, айцец Надсан, які прыехаў з Лондана, вучоны сакратар фундаментальнай бібліятэкі імя Якуба Коласа НАН РБ Н. Зайцава.

Павіншавалі дырэктары музеяў Мінска і Віцебска, намеснік старшыні Стаўбцоўскага райвыканкама М. Станкевіч і загадчык Стаўбцоўскага аддзела культуры А. Грэкаў, намеснік старшыні Пухавіцкага райвыканкама Л. Котава, старшыня Мінскага абласнога камітэта прафсаюзаў Г. Моўчан. Ад родзічаў Якуба Коласа выступіла ўнучка песняра Вера Міцкевіч, ад ветэранаў, былых супрацоўнікаў музея слова сказала Юлія Бураўкіна.

На вечарыне таксама прысутнічаў сын Якуба Коласа М. Міцкевіч, сваякі паэта.

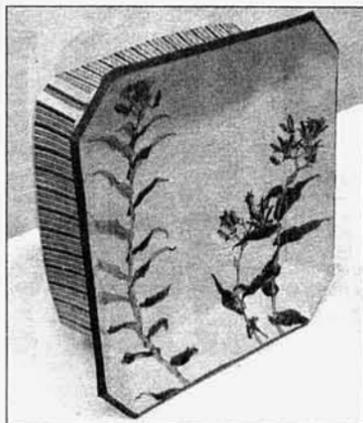
Алесь КРУШЫНА

У свеце керамікі

У Нацыянальным мастацкім музеі Рэспублікі Беларусь адбылося адкрыццё выстаўкі "Традыцыйная японская кераміка". Яна падрыхтавана Міністэрствам культуры Беларусі сумесна з Японскім фондам, Міністэрствам

замежных спраў Японіі, Нацыянальным мастацкім музеем РБ і Пасольствам Японіі ў Рэспубліцы Беларусь.

На выстаўцы прадстаўлены 63 работы сучасных японскіх майстроў: фарфор, распісаная ке-

раміка, прылады для чайнай цырымоніі.

Перад тым як завітаць у Беларусь, экспазіцыя на працягу года выстаўлялася ў Заходняй Еўропе. Але і пасля таго, як зацікаўленыя жыхары і госці сталіцы змогуць азнаёміцца з часцінкай японскай культуры, выстаўка не вернецца на радзіму, а накіруецца на поўнач, у Нарвегію.

Такая папулярнасць гэтай выстаўкі сярод заходніх краін абумоўлена цікавасцю да ў нечым таямнічых ды загадкавых культур і традыцый, светапогляду і нацыянальных рысаў краін Усходу і, у прыватнасці, Японіі.

В.К.

Фота К. Дробава

З нашых казак і легенд

У мастацкай галерэі "Універсітэт культуры" (Палац Рэспублікі) праходзіць Рэспубліканская мастацкая выстаўка "Свет казак, легенд і паданняў зямлі беларускай". У яе падрыхтоўцы бралі ўдзел Міністэрства культуры РБ, Спецыяльны фонд Прэзідэнта Рэспублікі Беларусь па падтрымцы таленавітай моладзі, Беларускае дзяржаўнае інстытут праблем культуры і Беларускае дзяржаўнае ўніверсітэт культуры і мастацтваў.

У выстаўцы ўдзельнічаюць стыпендыяты Спецыяльнага фонду Прэзідэнта Рэспублікі Беларусь па падтрымцы таленавітай моладзі трох узроставак катэгорый: першая — да 16 гадоў, другая — да 20 і трэцяя — да 25

гадоў. На ёй прадстаўлены не толькі работы па матывах беларускага фальклору, але і творчыя інтэрпрэтацыі маладых мастакоў. У экспазіцыю ўвайшлі творы жывапісу, графікі і скульптуры, а таксама батыкі, габелены, ткацтва і кераміка — усяго каля 120 работ.

Спецыяльны фонд Прэзідэнта Рэспублікі Беларусь па падтрымцы таленавітай моладзі аказвае ўсебаковую дапамогу і фінансуе рэспубліканскія праграмы ў галіне культуры і мастацтва, накіраваныя на стварэнне ўмоў для пошуку, станаўлення і творчага развіцця моладзі.

Любоў і павага да Радзімы бярэ пачатак з ведання сваіх вытокаў і жадання разгадаць тайны даўніны. З мінулых часоў да нашых дзён дайшла тая скарбніца, што найбольш раскрывае светапогляд і нацыянальныя рысы нашага народа. Гэтым бяздонным багаццем з'яўляецца свет казак, легенд і паданняў зямлі беларускай.

В.К.

Сяргей Возісаў упершыню атрымаў прызавае трэцяе месца на рэспубліканскім пленэры за скульптуру "Геркулес і леў".

Для радасці і натхнення тры гады таму, Гомельскі сквер у цэнтры горада аздобілі скульптурамі з дрэва, зробленымі рукамі майстроў з усёй рэспублікі.

Менавіта ў Гомелі Сяргей зрабіў свае першыя спробы ў гуртку, які вёў мастак Валянцін Пакаташкін, які запамінуўся як шчыры таленавіты чалавек... У вольны час Сяргей заўсёды маляваў. А аднойчы адзін малады паэт з Мінска параіў хлопцу паступіць у Беларускае ліцэйнае мастацтваў імя Ахрэмыча, дзе быў конкурсны набор у дзевяты клас.

У "парнаце", як вучні завуць свой ліцэй (зараз каледж), хлопец вучыўся чатыры гады ў выкладчыкаў: Л. Паўлавай, М. Ваўчка, А. Баразеннікава, Л. Да-

Для радасці і натхнення

відзенкі. Яны далі моцную пачатковую школу і добрую загартоўку на будучыню.

Спачатку было цяжка, але настойлівасць і праца ў майстэрні, добразычлівыя і таленавітыя выкладчыкі, якія былі нераўнадушнымі да вучобы маладых мастакоў, дапамаглі Сяргею Возісаву паступіць у Беларускае акадэмію мастацтваў. Шэсць год вучобы на аддзяленні "скульптура" мастацкага факультэта прайшлі пад кіраўніцтвам добрых выкладчыкаў, вядомых скульптараў — Аляксандра Фінскага і загадчыка кафедры Уладзіміра Слабодчыкава.

Напэўна, кожнаму творцу хочацца зрабіць нешта сваё, адметнае. Каб яно хвалявала альбо радала, натхняла ці проста не пакідала людзей абыякавымі. Бо ў гэтым сэнс існавання на зямлі.

Дзеля гэтага сюды і прыходзім.

Гэты год для Сяргея Возісава быў спрыяльны: у студзені журы аб'явіла, што ён заняў першае месца ў рэспубліканскім конкурсе на помнік У. Мулявіну (кіраўніку ансамбля "Песняры").

А вясной на рэспубліканскім пленэры "Магілёў. Мінулае і сучаснасць", Сяргей Міхайлавіч заняў першае месца за скульптуру ў граніце "Днепр і Дубравенка".

Жнівеньскі рэспубліканскі пленэр "Скульптурны вернісаж" у Светлагорску быў таксама паспяховым: Сяргей Возісаў атрымаў гран-пры за скульптуру ў граніце "Мыслівец".

У маладога мастака шмат цудоўных задумак. Хочацца, каб яны здзейсніліся.

Вера БАРХАТАВА

Творчае супрацоўніцтва

Мінскі дзяржаўны вучэбны комплекс гімназія-каледж мастацтваў быў створаны ў 2000 годзе на базе мастацкага ліцэя. Высокі прафесійны ўзровень падрыхтоўкі навучэнцаў каледжа дазваляе ім працаваць творча, браць удзел у рэспубліканскіх і міжнародных выстаўках, пленэрах, конкурсах, а таксама ў розных міжнародных праграмах, якія праходзяць як на тэрыторыі Беларусі, так і ў краінах Еўропы. Падчас адной з такіх акцый адбылося знаёмства каледжа з ліцэем мастацтваў у Супраслі (Польшча). Вынікам гэтага знаёмства стаў абмен вопытам па ўдасканаленні прафесійнай падрыхтоўкі маладых спецыялістаў у галіне дэкаратыўна-прыкладнага мастацтва, жывапісу і малюнка.

Мастацкі ліцэй імя Артура Гротгера ў Супраслі мае багатую гісторыю. На працягу многіх гадоў ён рытуе спецыялістаў па ткацтве, разьбе па дрэве, графіцы і жывапісе. У 2004 годзе ліцэй спаўняецца 60 гадоў, і адна з выставак, прысвечаных гэтай даче, будзе праходзіць у Мінску (з 16 снежня) у галерэі Мінскага дзяржаўнага вучэбнага комплексу гімназіі-каледжа мастацтваў. Дзве навучальныя ўстановы, якія знаходзяцца ў розных краінах, вырашаюць адну задачу — выхаванне гарманічна развітай і творча актыўнай асобы.

Выстаўка, якую прывезлі з Супрасля, з'яўляецца працягам творчых кантактаў, далейшай рэалізацыяй планаў супрацоўніцтва. За перыяд 2003 — 2004 гадоў прайшлі тры выстаўкі навучэнцаў Мінскага каледжа ў Супраслі і Беластоку.

Мінскі дзяржаўны вучэбны комплекс гімназія-каледж мастацтваў у чэрвені 2004 года браў удзел ва Усяпольскай выстаўцы навучэнцаў сярэдніх спецыяльных навучальных устаноў па ткацтве і атрымаў ліст-падзяку ад Міністэрства культуры Рэспублікі Польшча за цікавую экспазіцыю.

В.К.

Беларус з Санкт-Пецярбурга

Бываючы часта ў Маскве і друкуючыся ў тамтэйшых часопісах і газетах, я заўсёды глядзеў на Санкт-Пецярбург як на загадку.

За фасадам гэтага архітэктурнага горада, горада Дастаеўскага і Блока, таілася Нява, ляжала Марсава поле, хвалявалі ўяўленне сфінксы.

Нарэшце я ў гацыях у пецярбургца, беларуса Івана Сабіла, пісьменніка, лаўрэата многіх прэстыжных літаратурных прэмій, старшыні праўлення Санкт-Пецярбургскага аддзялення Саюза пісьменнікаў Расіі, заслужанага работніка культуры Расіі.

І вось мы з Іванам Іванавічам у Саюзе пісьменнікаў. Сабіла адкрывае сход, на якім будуць уручаны пісьменнікам медалі "В памяць 300-летня Санкт-Пецярбурга".

Старшыня дае слова паўнамоцнаму прадстаўніку пасольства рэспублікі Беларусь у Санкт-Пецярбургу Міхаілу Русаму, якога ён запрасіў, ведаючы, што пісьменнікам горада на Няве блізкая наша беларуская зямля.

М. Русы расказвае пра Беларусь, пра палітыку нашай краіны, Прэзідэнта, пра таваразварот паміж Расіяй і Беларуссю і культурныя сувязі паміж нашымі народамі.

Відавочная пісьменніцкая ўвага, расце зацікаўленасць. Сабіла ўмела дырыжыруе сходам, дае слова мне. Гавару пра літаратурнае жыццё Беларусі, пра нашы выдавецтвы, газету "Літаратура і мастацтва", часопісы (халдынг), пра недзяржаўныя выданні. Задаюцца пытанні па сутнасці.

Чым жыве, чым жа дышае цяпер Санкт-Пецярбургскае аддзя-

ленне Саюза пісьменнікаў Расіі, якім кіруе беларус?

Пры аддзяленні створана і паспяхова працуе выдавецтва "Дума", выпушчана шмат кніг. Пры дапамозе Саюза пісьменнікаў выдаюцца часопісы, газета "Пецярбургскі літаратар".

Іван Сабіла, чые карані ў Мінску, у юнацтве дэбютаваў разам з І. Шклярэўскім у часопісе "Нёман", дэбютаваў таленавіта. Стаў пісьменнікам, чые кнігі чытаюцца і заслугоўваюць перакладу на родную беларускую мову.

На прасторы СНД шмат выдатных беларусаў, сярод іх патрыёт славянства Іван Сабіла. Па-болей бы такіх.

Фелікс МЫСЛІЦКІ, член Саюза расійскіх пісьменнікаў

Ф. Мысліцкі з І. Сабілам.

Першы збор звычайяў і законаў

Статут
ВКЛ 1529 года

Кожныя народ і дзяржава няпроста і доўга, нават пакутліва, часамі, не толькі праз спрэчкі-дыскусіі, а і праз грамадзянскую вайну ідуць да сваёй Канстытуцыі (ад лац. лад) — да асноўнага Закона, які спачатку часова, а пасля калі не навечна, то на доўга вызначае вобраз жыцця, абавязковы для ўсіх. Бывае, Канстытуцыя прымаецца лёгка і з самымі дэмакратычнымі пастулатамі, "ухваляецца ўсенародна (у таталітарных рэжымах, як у 1930-я гады ў СССР), але яна "спіць" на паперы, за яе дзейнічае, як некалі казалі, звычайнае права — права тэлефоннага званка правадыра і правадыркоў...

Перадумовы

Пагроза агрэсіі з 1229 года Тэўтонскага ордэна, з 1237 — Лівонскага, прыкладна з гэтага ж часу татара-мангольскага нашэсця, разгром Батыем сённяшніх расійскіх, украінскіх і польскіх зямель і адсутнасць з іхняга боку супраціву былі для нашых продкаў не толькі выпрабаваннем, але і гістарычным шансам, бо паспрыялі ўтварэнню новай еўрапейскай дзяржавы — Вялікага Княства Літоўскага. На думку Міколы Ермаловіча і іншых, гэта адбылося прыкладна ў 1246 годзе, калі, магчыма, пасля смерці тутэйшага князя Ізяслава і адсутнасці яго сыноў у цяперашні Наваградкаў быў запрошаны на княжанне Міндоўг з летапіснай Літвы — зямель паміж Мінскам, Маладзечна, Наваградкам і Слоўнімам. Пры княжанні Міндоўгавага сына Войшалка (1264—67) ВКЛ пачало ўмацоўвацца за кошт далучэння новых зямель, расло, у тым ліку і "асваеннем" часткова рускіх ды украінскіх, пры ўладарстве Шварна (1267—70), Трайдзеня (1270—82), Віцены (1293—1316), Гедыміна (1316—41), а ўжо пры нашчадку Гедымінавічу, Альгердзе (час княжання 1345—77) стала адной з буйнейшай у Еўропе. Яно рашуча і годна стрымлівала крыжацкі націск, а ў 1362 годзе ў бітве каля Сініх водаў яно нанесла першае адчувальнае паражэнне грозным татара-мангольскім ордэнам, забрала ад іх многія заняволеныя імі сённяшнія украінскія землі, не дапусціўшы на сваіх землях ніякага іга.

Прыкладна вышэйназваная прычына (на працягу 1345 — 92 гадоў крыжакі ўчынілі 96 вальных паходаў на землі Літвы і Беларусі) змусіла вялікага князя ВКЛ Ягайлу пайсці ў выніку Крэўскай уніі на саюз з Польшчай, якая, ратуючыся ад крыжакаў і асцерагаючыся моцы ВКЛ, папрасіла яго. У выніку аб'яднання гэтых дзяржаў крыжакі ў 1410 годзе ў Грунвальдскай бітве былі разгромленыя (як вядома, удзел у бітве бралі таксама татарская конніца (татары ад сваіх жа сапернікаў шукалі абароны ў Вітаўта), смаленскія палкі і, трэба дадаць ім належнае, змагаліся па-геройску).

Яшчэ Востраўскае пагадненне 1392 года гарантавала ВКЛ аўтаномію, а Вітаўт прызнаваўся яго пажыццёвым вялікім князем (гаспадаром). Ён мог весці самастойную ўнутраную і знешнюю палітыку, пашырыў дзяржаву, атрымаў для яе выйсце і ў Чорнае

мора, а пазней, у 1429 і 1430 гадах рабіў усё магчымае, каб выйсці з саюза з Польшчай і дабіцца для ВКЛ каралеўства. І быў блізка да гэтага, каб не польскія паны, якія перахапілі па шляху асвечаную ў Рыме для Вітаўта карону. Але ўсё роўна ў ВКЛ захоўваўся свой грамадска-палітычны лад (феадальна-шляхцкі, людзі простага стану і да сярэдзіны XV ст. большасць апошніх была вольная, давала "падарункі" і даніну да ўвядзення паншчыны), свае органы кіравання, войска, казна. Развіваліся гарады (у XIV ст. іх на Беларусі было больш за 40), а ў іх розныя рамёствы і гандаль, будаваліся складаныя па архітэктуры замкі (Наваградкаў, Крэва, Ліда, Мір); у XVI ст. было больш за 200 мястэчак; да сярэдзіны XVII ст. на беларускіх землях было 467 гарадоў і мястэчак, што не можа не сведчыць пры высокі эканамічна-культурны стан краю. З 1390 года (Брэст) пачало дзейнічаць Магдэбургскае права, што давала свае прывілеі самакіравання, пэўнай дэмакратыі. Развіваліся філасофская і грамадска-палітычная думка, кнігадрукаванне (Ф. Скарына, М. Гусоўскі, С. Будны), асвета і культура (беларуская мова ў ВКЛ была дзяржаўнай да 1699 года), мастацтва (архітэктура, скульптура, жывапіс, графіка, музычнае і тэатральнае мастацтва).

Беларуска-Літоўскі летапіс 1446 года

У яго аснове запісы, якія пачалі весціся каля 1430 года на аснове ранейшых запісак і тутэйшых крыніц пра гісторыю ўсходніх славян і Літвы ад сярэдзіны IX да сярэдзіны XV ст. Бадай, у аснове нацыянальна-дзяржаўнай ідэі, афіцыйнай гісторыі кожных народаў і дзяржавы шмат загадкавага, легендарнага, але тым не менш гэта адзнака іхняга ўсведамлення сваёй ролі, ідэалогіі, сталасці, будучыні.

Усведамлялі гэта і ў ВКЛ "Пахвалою Вітаўту" і "Летапісам вялікіх князёў літоўскіх". Вітаўта — як буйнейшай дзяржаўнай і палітычнай, мудрай асобы таго часу, які самаахвярна і мужна паўстаў супраць паглынання ВКЛ, не раз будучы на валасок ад смерці, непахісна змагаўся за яго ўмацаванне, а "Летапіс" — як радавод сваіх дзяржаўцаў. Быў закладзены і яшчэ адзін важны захад апырэдзіць Маскоўскую

дзяржаву і ўзяць на сябе пераемнасць з гісторыяй Кіеўскай Русі і ў некаторай ступені збіральніцтва пад сваім скіпетрам усходніх славян. Пасля той летапіс стаў падставой для напісання "Хронікі Вялікага Княства Літоўскага і Жамойцкага", Хронікі Быхаўца і іншых летапісных крыніц, што не толькі і не проста ўзмацніла ўплыў беларускай дэлавой пісьменнасці і, несумненна, паўплывала на стварэнне Статута 1529 года. Праўда, "Летапіс" пасля падзелу Рэчы Паспалітай у XVIII ст. стаў даступны для азнаямлення з ім грамадскасці, вучоных толькі ў 1823—24 гадах пры дапамозе І. Даніловіча.

Звычайнае права

Яно на Беларусі ажыццяўлялася ад глыбокай старажытнасці да сярэдзіны XV ст. і мела характар няпісаных прававых норм, што ішлі "ад дзядоў і бацькоў". У кожным старажытным вялікім і малым княстве яно мела свае асаблівасці, у адпаведнасці са сваімі традыцыямі і кансерватызмам. Вялікая ўвага надавалася боскасці заведзенага ладу, не дапускаліся розныя "эрасі" — нават для князя. Размяркоўваліся рамкі, нормы для кожных класа, сацыяльнай і нацыянальнай групы. Падкрэслівалася бяспраўе халопаў, чэлядзі нявольнай. Раўнапраўе вольных людзей было ў тым, што яны маглі ўдзельнічаць на вечахых сходах, маглі быць абраныя ў органы кіравання, неслі роўную павіннасць, у тым ліку і вайсковую.

Звычайнае права магло быць асновай для вырашэння ўлады князя і ўмоў, парадку ўступлення яго на пасады (асабліва тады, калі князь быў запрошаны; калі яго пэўны час не было, як у Полацку ў сярэдзіне XIII ст., то дзяржаўныя справы вырашалі выбранныя мужы і веча, на якое дапускаліся ўсе вольныя. У XV ст. ужо многае вырашалася на сеймах, сейміках шляхты). Звычайнае права прадугледжвала назначэнне ўладных (пасаднік, тысяцкі, ціўн) і кантроль за імі. Калі ўжо ў ВКЛ замест княстваў узніклі ваяводствавы, паветы, воласці, то службовыя асобы пачалі называцца цэнтрам (так што "вертыкаль" — не новавынаходніцтва).

Звычайнае права рэгулявала асноўныя грамадзянска-прававыя адносіны, дзяржаўныя, ваенныя павіннасці насельнікаў,

рознага тыпу спрэчкі, маёмасныя пытанні, найбольш доўга захоўвалася ў шлюбна-сямейных адносінах, дзе мелі вялікае значэнне такія даўнія звычаі і абрады, як сватанне, агледзіны, заручыны, шлюбаванне і вяселле. Прававыя адносіны наступалі пасля заручын. Узрост пашлюбаваных не вызначаўся, царкоўныя правілы дазвалялі дзяўчатам уступаць у шлюб з 12—14 гадоў, хлопцам — з 14—15 (пазней паўналецтва лічылі больш узроставым). Рэгуляваліся адносіны ў тых сем'ях, дзе муж альбо жонка былі бяднейшыя ці багацейшыя, што часам, пры знікненні пачуццяў дазваляла ім скасаваць шлюб альбо прымаць сваё рашэнне на конт маёмасці сваім дзецям. За крымінальнае злачынства над жанчынай павышалася адказнасць. Асобае месца ў сістэме звычайнага права мелі нормы кожнага права, якія на Беларусі мелі моц ажно да XVIII ст. І пасля рэформы 1861 года валасныя сялянскія суды яшчэ часам карысталіся сваёй, мясцовай "памяццо" (копны суд — суд сельскай і гарадской грамады ў ВКЛ. Разглядаў пераважна справы простых людзей па зямельных спрэчках, дробных крадзяжах, сварках, абразах, прычыненых шкодах, чарадзеістве і г. д. Суддзямі маглі быць тутэйшыя гаспадары. Пакрыўджаны крычаў ("падумаў гвалт") і ўсе сталыя, хто чуў лямант, павінны былі бегчы да месца здарэння і збіраць копны суд на капавішчах — спецыяльна адвезеных для гэтага месцах. За ўцёкачом ішлі "па гарачым следзе", на чужой зямлі прасілі "пагнаць следам" тых гаспадароў, хоць тыя часам пазбаўляліся ад лішніх клопатаў і "гналі" бежанца за свае межы. Адпетага злачынцу маглі пакараць нават смерцю. За кожным судом назіралі пасланцы ад пана альбо ад дзяржаўных улад).

Судзебнік 1468 года

Ён — першая пісьмовая спроба ўнармаваць кодэкс крымінальнага і крымінальна-працэсуальнага права ВКЛ. Улічваў асновы звычайнага права і судова-адміністрацыйнай практыкі. Напісаны на тагачаснай беларускай мове. Устанаўліваў адзіныя для ўсёй дзяржавы віды пакаранняў за злачынствы супраць феадальнай уласнасці, улічваў індывідуальнасць кары. Падкрэслена, што дзеці могуць несці адказнасць з 7 гадоў.

Па-новаму падавалася паняцце злачынства, уводзіўся артыкул, які меў аналогію закона. Быў стражэйшы падыход да ўцёкаў чэлядзі нявольнай і тых, хто хаваў яе, да злодзеяў, хоць пакаранне разглядалася як метады папярэджвання злачынстваў. Судзебнік прадугледжваў меры супраць пашыраных тады самавольных захопаў чужой маёмасці феадаламі, галоўнае слова тут было за вялікім князем і пан-радаю. Указвалася, што ўсе насельнікі павінны клапаціцца пра належны стан дарог і мастоў.

Выданне Судзебніка 1468 года падказала шлях да далейшага развіцця прававой тэорыі, практыкі заканадаўчай дзейнасці, што адлюстравалася ў выданні пазнейшых Статутаў (статут — з лац. *пастанова*). Першы Статут складаўся, рэдагаваўся некалькі гадоў, да 1522-га быў падрыхтаваны яго праект, але справа завяршылася толькі 29 верасня 1529 года.

Складальнікі яго пакуль што невядомыя. Ёсць думка, што адным з іх мог быць і Скарына, які меў званне і доктара права, ведаў звычайнае беларускае права, гісторыю рымскага права і права іншых дзяржаў. У першы Статут патрапілі нормы звычайнага права, нормы пісанага права, што былі раней у розных прывілеях (граматах) і, зразумела, яны ўлічвалі найперш патрэбы шляхты.

Гэты Статут па-новаму размежаваў нормы права паміж асобнымі галінамі, прадугледзеў пэўную сістэму, уяўляў новыя палажэнні, чым апырэдзіў многія еўрапейскія краіны. Ён меў 13 раздзелаў, што дзяліліся на артыкулы. Спачатку было апошніх каля 245-ці, пазней яны дадавалася. Пад уплывам ідэй гуманізму Статут абмяжоўваў магнацкія правы, падкрэсліваў, што і бедныя людзі маюць права на сваю абарону. Вялікаму князю (што вельмі важна пасля смерці Вітаўта і Ягайлы, Ягайлавага сына, калі польскія магнаты пачалі скажаць ідэі Крэўскай уніі і пазнейшых фактаў, замахвацца на незалежнасць ВКЛ) наказвалася берагчы самастойнасць дзяржавы, не дапускаць інашэземцаў на дзяржаўныя пасады, не даваць ім маёнткаў, захоўваць існуючыя законы і выдаваць новыя толькі ва ўзгодненні з панами-радамі. Прадугледжвалася ўдакладніць судаводства, паменшыць судовыя пошліны, ясней акрэсліць ролю адвакатаў.

Некаторыя сённяшнія нашы прававеды бачаць у тым статуте шэраг недахопаў у юрыдычнай тэхніцы, у прыватнасці ў тым, што нормы крымінальнага права размешчаны ў некалькіх раздзелах, не вылучаны ў асобныя раздзелы нормы грамадзянскага права і г. д., што выявілася ад яшчэ недастатковага вопыту. Але "Статут 1529, — як падкрэсліваў у своеасаблівым падручніку "Кароткі нарыс гісторыі дзяржава і права Беларусі" (Мн., "Універсітэцкае", 1992, с. 165) вядомы беларускі правазнаўца Я. Юхо, — мае важнае значэнне і як помнік культуры і мовы беларускага народа. Напісаны на беларускай мове, ён дае магчымаць пэўнай вывучыць літаратурны стыль, лексіку і лад дзяржаўна-прававой тэрміналогіі і мовы таго часу. Выданне статута было велізарным якасным скачком у справе кадрыфікацыі і сістэматызацыі заканадаўства. Разам з тым статут з'явіўся трывалай асновай для далейшага развіцця заканадаўства, ён быў галоўнай крыніцай, асновай пры падрыхтоўцы Статута 1566 года" Гэта значыць — асновай для й Канстытуцыі XVI ст. — Зводу Законаў, якія кожнай дзяржаве трэба мець на высокім узроўні і якія трэба захоўваць кожнаму яе грамадзяніну як святыню.

Генрых ДАЛІДОВІЧ

P.S. Пры напісанні гэтага артыкула аўтар карыстаўся вышэйназванай кнігай і іншымі навуковымі працамі Я. Юхо.

«Без ведання сваіх каранёў немагчыма ствараць будучыню...»

Марыя Іванаўна Гарохава

*І застаўся адзін бастыён
Ля закінутых лісцем прысад,
Паласа франтавая,
А кажучы шчыра, палоска,
Дзе зіхотка гарыць
Беларускага слова смарагд, —
Беларуская школа
І ўся беларуская вёска.*

...Міжволі ўспамінаюцца гэтыя тужлівыя радкі з верша Уладзіміра Верамейчыка пры сустрэчы з беларускай гімназіяй № 14 Мінска. Яна знаходзіцца на памежжы Ленінскага і Заводскага раёнаў сталіцы, над рэчкай у засені высокіх дрэў. У гасцеўнях, любоўна аздобленых адмысловымі беларускімі музычнымі інструментамі, побытавымі рэчамі, вышыванымі ручнікамі, нібы спыніўся, забегшы адпачыць на хвілінку, час. Тут пахне Бацькаўшчынай: вярэдзіць, трывожыць душу — і настройвае яе на светлы лад — і армія калісці нястомных працаўнікоў-калаўротаў, і габляваныя сталы з грубых дошак, і шматлікія чыгункі і таўкачы, якія спісалі ў адстаўку тэфлонавыя ды электрычныя новаўвядзёнкі. А можна сказаць інакш: якія даслужыліся да гонару красаўца на паліцах у якасці музейных экспанатаў.

Тут, у гэтых двух пакоях, сярод «еўра-рамонт» і сучаснай аздобы іншых памяшканняў гімназіі, сканцэнтраваны, захаваны, зберажоны дух Вёскі, які ўжо і не паўсюль па вёсках знойдзеш.

«Так, я лічу, і павінна быць, — кажа намеснік дырэктара па выхаваўчай рабоце Марыя Іванаўна Гарохава. — Мы ўсе — ад зямлі, многія гараджане — учарашнія жыхары вёскі; для многіх яе пах і ёсць пах Радзімы...»

У сталіцы і рэспубліцы гімназія, якая нядаўна займела нумар чатырнаццаты, больш вядомая як школа-гімназія № 111. З 1991 года яна працуе як беларуская, а дырэктара, пры якім набыла гэты статус, — Канстанціна Антонавіча Пісарыка — добра памятаюць і ў настаўніцкім, і ў творчым асяродку сталіцы, бо ён быў сапраўдным падзвіжнік, энтузіяст беларускага адраджэння.

Адсюль, з гэтых сцен — славы ансамбль «Дударыкі» пад кіраўніцтвам заслужанага дзеяча культуры Беларусі Дзмітрыя Ровенскага, вядомы не толькі ў рэспубліцы, а далёка за яе межамі...

Як жа пачуваецца сёння гэты «бастыён»? Што робіцца дзеля захавання набытых традыцый? Дадзім слова Марыі Гарохавай:

— Мы імкнёмся захаваць у гімназіі беларускамоўнае асяроддзе: у нас урокі вядуцца па-беларуску, усе школьныя мерапрыемствы — таксама. Трыццаць пяць год працуе славы ансамбль «Дударыкі». Галоўная мэта гэтага калектыву — прапаганда беларускай народнай песні і танца. На шчасце, калектыву расце, у нас ёсць і старэйшы склад, і малодшы. Цешыць, што ў Дзмітрыя Ровенскага, кіраўніка ансамбля, знайшліся маладыя пераемнікі: Надзея Мішчанка, Вікторыя Чарнова, Аксана Ровенская. Яны працуюць з вучнямі па індывідуальных праграмах навучання ігры на музычных інстру-

Каляднікі-гімназісты

ментах і па класе вакала. Вельмі цікавы рэпертуар у Надзеі Аляксандраўны — ён складаецца з малавядомых беларускіх песень. Акрамя гэтага, мы ўзяліся ў межах нашай школьнай праграмы «Спадчына» рабіць пастаноўку беларускіх святаў каляндарна-абрадавага і сямейнага цыклаў. Кожны клас мае свой невялічкі праект, за год збірае матэрыял і ажыццяўляе пастаноўку абраду. Пасля абрад ставіцца на школьнай сцэне. Дзесяць гэта вельмі падабаецца, іх цікавіць сэнс атрыбутыкі, дзеянняў. І яны маюць магчымасць атрымаць дасведчаньня тлумачэнні, бо нашым кансультантам доўгі час быў вядомы фалькларыст Янка Крук. Мы ўжо ажыццявілі пастаноўку абрадаў «Заручыны», «Вяселле», «Радзіны», «Вялікдзень»...

З'яўляемся ўдзельнікамі і арганізатарамі раённых святаў. Традыцыйны «Восеньскі кірмаш» без нас не абыходзіцца, «Калядкі», «Туканне вясны» — таксама. Працуе ў нас літаратурная гасцеўня. Вядзе яе заслужаны настаўнік гімназіі — ёсць у нас такое званне — настаўніца беларускай мовы і літаратуры Лідзія Ермакова. Па яе ініцыятыве адбываюцца цікавыя сустрэчы з беларускімі паэтамі і пісьменнікамі. За апошні час мы сустраліся з Раісай Баравіковай, Міколам Чарняўскім, Уладзімірам Арловым, Аляксеем Бадаком, былой рэдакцыйнай часопіса «Першацвет»...

Маем надзвычай цікавы клуб «Роднае слова», які вядзе Ганна Макарава, маладая настаўніца. Клуб гуртуе гімназістаў — аматараў прыгожага пісьменства і дапамагае ўдасканалваць, шліфаваць пісьменніцкае пяро. Клуб выпускае свой літаратурны альманах — у мінулым годзе ён заняў першае месца на раённым конкурсе.

Карыстаючыся магчымасцю, хаце-

лася б звярнуць увагу Саюза пісьменнікаў на нашу літаратурную работу: мы маем што паказаць сапраўдным майстрам пяра...

Падчас нашай гаворкі я ўсё старалася скіраваць шануюную Марыю Іванаўну да разваг пра тое, якой дапамогі, увагі чакае гімназія ад творчай інтэлігенцыі сталіцы. Бо нялёгкаю, адказную справу па захаванні нацыянальнага, самабытнага, роднага добра рабіць, адчуваючы поплеч сяброў, іх падтрымку і зацікаўленасць.

А яна, успомніўшы добрым словам некалькіх пісьменнікаў ды паэтаў, навукоўцаў, кампазітара Ігара Лучанка, спевака Івана Краснадубскага, Таварыства беларускай мовы — за запрашэнні на семінары, дзе з настаўнікамі дзяліліся метадыкай выкладання прадметаў, раптам сказала, нібы сама плячо падставіла тым, хто дбае пра развіццё роднага слова, нацыянальнай культуры:

— Хацелася б, каб наша творчая інтэлігенцыя помніла, што сярод штодзённых клопатаў і вялікіх спраў, якія здзяйсняюцца ёй, ёсць беларускі астравок, дзе заўсёды можна знайсці сяброў. І гэты астравок — наша гімназія. Прыходзьце да нас, у нашым доме вам заўсёды рады! І запрашайце нас да ўдзелу ў літаратурных і мастацкіх акцыях. Мы з задавальненнем далучымся да таго руху, які прапагандуе беларускае слова, беларускую культуру. Без гэтага немагчыма будаваць будучыню — гэта нашы карані!

— Любыя сцены жывуць датуль, пакуль напоўнены духам. Асабліва ж, калі імя ім — «бастыён».

Гімназія, збудаваная яшчэ ў 1968 годзе, за гады службы людзям абнавілася, вымагае капітальнага рамонту. Вяр-

таннем будынка да жыцця занята сённяшні дырэктар школы Святлана Босая. Трэба сказаць вялікі дзякуй гэтай энергічнай і валявой жанчыне за тое, што за кароткі тэрмін у вялізнай гаспадарцы яна зрабіла многа дзеля таго, каб гімназія мела права звацца «другім домам» для дзяцей, якія прыходзяць сюды — вучыцца на роднай мове. Сёння прыемна зайсці ў адрамантаваныя памяшканні, дзе зімой ужо не замерзнеш: была і такая праблема.

У гімназіі ёсць свой басейн — і гэта таксама адзін з магнітаў, які прыцягвае да яе позірк бацькоў, якія думаюць, куды аддаць дзяцей вучыцца.

Безумоўна, не мінаюць гімназію праблемы, агульныя для ўсіх беларускамоўных школ у рускамоўным асяроддзі. Можна многа разважаць і спрачацца аб іх вытоках...

Але хочацца, каб, прачытаўшы назву рубрыкі «Адрас клопату», кожны з твораў і людзей, неаб'якавых да лёсу роднай мовы, традыцый, не праблемы згадаў, а падумаў пра тое, якую рэальную падтрымку можна здзейсніць, каб умацаваць гімназію, дух «бастыёна», які вядзе нястомную працу па захаванні астраўка беларушчыны для ўсіх нас.

Каб ён хаця б не здаваў пазіцыі на «палосцы», скрушна абазначанай паэтам «франтавой»; каб мацаваўся, не падаў дух яго абаронцаў; каб не затапіла яго мора аб'якавасці і пустых спрэчак.

Сама гімназія стараецца трымацца абранага курса і ўпарта рухаецца па абранай сцежцы.

Далучайцеся, сябры, да яе хады ў будучыню!

Алена МАСЛА

Фота аўтара

ВЫДАННІ

А.І. Шамякіна
**ВОБРАЗЫ
 МІЛЫЯ
 РОДНАГА
 КРАЮ**
 Прастора і час
 у трылогіі Я. Коласа
 «На ростанях»

У кнізе Алесі ШАМЯКІНАЙ “ВОБРАЗЫ МІЛЫЯ РОДНАГА КРАЮ...” упершыню даследуюцца паняці “прастора” і “час” у трылогіі Якуба Коласа “На ростанях”; іх месца і роля ў коласаўскім выяўленні прыроды, нацыянальнай гісторыі, фарміраванні духоўнага свету народнага абаронцы, барацьбіта за сацыяльнае і нацыянальнае вызваленне, якім паўстае галоўны герой твора Андрэй Лабановіч. Даследаванне адзінства тэмы прыроды і нацыянальнага характару дазваляе ў многім па-новаму зразумець трылогію “На ростанях”.

Загадкі

Загадкі належыць да тых жанраў беларускага фальклору, у якіх найбольш ярка праявілася мудрасць народа, яго тонкая жыццёвая назіральнасць, любоў да паэзіі, трапнага слова. Кніга “ЗАГАДКІ”, выдана Інстытутам мастацтвазнаўства, этнаграфіі і фальклору НАН Беларусі, з’яўляецца навуковым выданнем беларускіх народных загадак, сабраных з максімальнай паўнатой. Зборнік забяспечаны грунтоўным уступным артыкулам, навуковым каментарыем і пазначальнікам зборнікаў.

Вывучэнне анамастычнай лексікі — асабовых уласных імёнаў, мянушак, прозвішчаў, разнастайных тапанімічных назваў, псеўданімаў, іх разнавіднасцей у беларускім мовазнаўстве і літаратуразнаўстве пачалося параўнальна нядаўна. Манаграфія Васіля ШУРА “АНАМАСТЫЧНАЯ ЛЕКСІКА Ў БЕЛАРУСКАЙ МАСТАЦКАЙ ЛІТАРАТУРЫ” дае магчымасць азнаёміцца з цікавымі фактамі і даведацца пра паходжанне многіх імёнаў, прозвішчаў і г.д. вядомых літаратурных персанажаў.

“Чытанне зрабіла Дон Кіхота рыцарам, а вера ў прачытанае зрабіла яго вар’ятам” (Джордж Бернард Шоу). У падобных выпадках аўтар з’яўляецца выдатным стратэгам, а чытач... Правакаванне нашых здольнасцей даваць ацэнку таму, што адбываецца ў тэксце, выклік інтэрпрэтацыі, перажыванняў — гэта стратэгія тэксту. І яна бывае рознай...

У полі зроку Наталлі Дзянісавай

СТРАТЭГІЯ ТЭКСТУ

“Малодасць” № 11.

Адкрываецца часопіс вершамі Вольгі ТРАЦЦЯК. “Ты можаш стаць словам // Агульнага ўжывання // і простага зместу”, — піша маладая паэтка, чые творы прэтэндуюць на філасофскую заглябленасць. Менавіта прэтэндуюць, таму што разам з нечакана-свежымі вобразамі маюць не заўсёды дакладна выказаную думку.

Апавяданне-фэнтэзі Віталіі БАГУН “Дзеці духа ветру” — пра каханне. Згодна зместу апавядання і тлумачэнню аўтаркі, “у творы дзейнічаюць дзве расы: гараны (саманазва — перы) і даліяны. Гараны маюць крылы, светлую скуру і валасы, блакітныя вочы. Жыхары далін — цёмныя і смуглыя, без крылаў”. Гэты твор можна назваць прыгожай казкаю, дзе дабрыня і каханне перамагаюць зло, своеасаблівым аповедам пра Рамэо і Джульету, толькі са шчаслівым завяршэннем любоўнай гісторыі.

Паэт Мар’ян ДУКСА “цешыцца ўсяму, // што ў свет прыйшло паводле волі Бога”, і ўсё, што прыносіць дзень сённяшні, чым жыве аўтар і людзі, якія побач, дае падставу для элегічнага роздуму, для асэнсавання жыцця.

Далёкая і гераічная гісторыя знайшла сваё ўвасабленне ў апавяданні Янкі СІПАКОВА “Воўчыя ямы”. У цэнтры твора — вобраз Ягайлы, караля Польшчы, што паўстае велічным і мудрым валадаром. Гістарычная праўда спалучаецца ў творы з аўтарскім уяўленнем, фантазіяй, дзякуючы чаму героі не падаюцца хадульнымі, а маюць яркія рысы характараў.

“Зімовыя вершы” Святланы ЯВАР — лірыка “зімовага” кахання, калі “Дужа хочацца ўбачыць святло // У замерзлым тунелі расстання”. Пяшчотнасць і эмацыйнасць з’яўляюцца асноўнымі рысамі гэтай падборкі вершаў.

Павел МІСЬКО, відавочна, загляблены ў сацыяльна-грамадскія праблемы сучаснасці. Яго апавесць “Зялёныя змеі” — свайго роду крык душы пра набалеае: наступствы экалагічнай катастрофы, сацыяльная несправядлівасць нашага жыцця, праблемы чалавечых узаемаадносін, канфлікты бацькоў і дзяцей. Можна сказаць, што пісьменнік — перакананы рэаліст, а вось песіміст ці аптыміст — будзе вядома з наступнага нумара часопіса, дзе чакаецца працяг апавесці.

Вольга КУРТАНІЧ прапаноўвае цыкл вершаў “Пашанотны спеў у гонар Святога Авера”. Тут асноўнымі рысамі можна назваць пачуццёвасць і загадкавасць, вытанчаную жаночкасць. Але доўга і лагічна разважаць над творами не трэба: “Хай застаецца логіка ў вершах // ці музыцы, каб не было бяды”.

Вывух эмоцый і накал пачуццяў можна перадаць не толькі вершам, але і прозаю. Сведчанне таму, апавяданне “Кэдз” дэбютанта “Малодасці” Адама ШОСТАКА. У творы стратэгічна прадумана абрынаецца на чытача вадаспад унутраных маналогаў,

дзялягаў, перапляценняў рэальнай сітуацыі з трызненнем.

“Прагнаў я свой настрой паганя, // І клопаты ўжо не душаць”, — прызнаецца Яўген КАРШУКОЎ, ёсць час успомніць маці, каханую, сябра, звярнуцца са словамі шанавання да роднай зямлі...

“Польмя” № 11.

У адрозненне ад Я.Каршукова, Івана КАРЭНДУ даймаюць невясёлыя думкі, і настрой ад гэтага зусім іншы: “Штодня дуэль — дуэль з сабою, // Штодня забіты шмат разоў, // А думкі горкія гурбою // Мяне палоняць зноў і зноў”. Паэт востра адчувае дысбаланс паміж рэчаіснасцю і ўласнымі памкненнямі душы, адсюль і адпаведная настраёвасць яго твораў.

“Марыянеткі і лялькаводы” называецца раман Міхаса ЮЖЫКА. А калі ўгадаць вядомае “Жыццё — тэатр, а людзі у ім — акцёры”, то сюжэтная аснова твора пра тэатральнае жыццё правамерна набывае больш глыбокі сэнс. Да таго ж, акцёры, героі твора, звычайныя людзі са звычайнымі і вельмі знаёмымі нам праблемамі і клопатамі.

Радок Васіля МАКАРЭВІЧА “А гэты верш — сапраўднае петыцыйнае” мог бы стаць эпіграфам да ўсёй падборкі яго твораў. Выразная грамадзянская пазіцыя, якую паэт яшчэ старанна падкрэслівае, надае вершам празмерную публіцыстычнасць і мастацкія вобразы часта замяняе лозунгамі або петыцыямі.

Яўген МІКЛАШЭЎСКІ працуе калі не ў тым жа рэчышчы, то недзе блізка: “Прырода мой кумір, і да яе // Я ўсё часцей звяртаюся з петыцыяй”. Тым не менш, гэты паэт у большай ступені лірык, а сваю грамадзянскую пазіцыю ён выказвае ненавязліва, без дыдактызму.

Павел ГАСПАДЫНІЧ — лірык у прозе. Яго апавяданне “Подох, ці па сцежках містычных каханняў” з’яўляецца вандроўкай і па літаратурных, і па жыццёвых сцежках. “А як знайсці патрэбную сцежку ў лабірынце жыцця? Дзе мой Богам накіраваны шлях?” — няшчыра задаецца традыцыйна-рытарычнымі пытаннямі аўтар. І, магчыма, добра, што падобныя перажыванні — толькі пазрэства, бо паводле аўтар-рытэчнага меркавання Зігмунда Фрэйд, “калі чалавек пачынае цікавіцца сэнсам жыцця ці яго каштоўнасцю, гэта значыць, што ён хворы”.

Жанчыны, адзінокія, з паламанымі лёсамі і беспрасветным жыццём з’яўляюцца гераінямі апавяданняў Ніны РЫБІК “Кулініна каханне” і “Дараванне”. Пісьменніца блізка да сэрца прымае цяжкасці сваіх гераінь і прымушае тое ж рабіць чытачоў. Адным словам, стратэгія.

“Мы прапануем увазе чытачоў незавершаную апавесць пісьменніка, — пішацца ў прадмове да наступнага твора, — астатні жыццёвы роздум прызнанага Майстра Слова”. Такім чынам, на старонках “Польмя” змяшчаецца незакончаная апо-

весць Міколы КУСЯНКОВА “Выпіць на брудэршафт”. Твор аўтабіяграфічны, напоўнены роздумам над жыццём, над уласным прайзденым шляхам.

“Нёман” № 11.

Адкрываецца гэты часопіс паэтычнай падборкай Людмілы РУБЛЕЎСКАЙ “И промчатся года...” Пра паэзію яна гаворыць наступнае: “Ей места нет в быту. Но хватит сил // Вдруг вырваться из золоченых рамок”, “Наших строчек не простят нам, Боже, // Наши строчки не простят нам тоже”. Выказаўшы такім чынам сваё эстэтычнае крэда, паэтка працягвае роздум над жыццёвымі праявамі і чалавечымі слабасцямі.

У апавесці Уладзіміра САЛАМАХІ “Опознается личность мужчины” расказваецца пра пакручасты чалавечы лёс. Тыповасць гэтага лёсу падкрэсліваецца адсутнасцю імя галоўнага героя — ён проста Чалавек.

Ужо з назвы паэтычнай падборкі Івана КАПЫЛОВІЧА — “Родине нужен своей” — становіцца зразумелым кірунак яго творчасці. І сапраўды, паэт імкнецца да адлюстравання глабальных праблем сучаснасці, а паводле слоў яго перакладчыка Эдуарда Скобелева, “яму няма канкурэнтаў на ніве непрыкрыта маральнай і публіцыстычнай паэзіі”. Між іншым, я лічу гэту думку вельмі суб’ектыўнай і занадта катэгарычнай. Аднак яе з’яўленне становіцца зразумелым з пункту погляду стратэгіі тэксту. Зрэшты, кожнаму сваё.

Дэбютантка часопіса Наталля КАСЦЮК прапануе “Детдомовские рассказы”, створаныя на сапраўдным жыццёвым матэрыяле, як кажуць, з веданнем справы, бо Н.Касцюк — супрацоўніца дзіцячага дома. Супярэчліва і безбароннасць духоўнага свету дзяцей — так можна акрэсліць асноўны змест гэтых цікавых і праўдзівых апавяданняў.

Вадзім СПРЫНЧАН прысвяціў нізку вершаў маладой паэтцы Валерыі Куставай, якая ўяўляецца аўтару як “Воскресающей Родины вестница”. Адно магу сказаць: В.Спрынчан — вялікі рамантык...

А вось Людміла ШАДУКАЕВА, наадварот, паэтка-рэалістка, чые творы пад агульнай назвай “Сокровенная вера” дэманструюць канкрэтную жыццёвую прывязку (верш “Трагедия Беслана”) і напоўнены, але не прафесійную публіцыстычнасць.

“Мой мир себя зажал в тисках плакатного вагона”, — піша яшчэ адна дэбютантка нумара Юлія ШАБУНЯ. Творчасці гэтай дзяўчыны ўласцівы пошук формы, вобразы і арыгінальнасць мыслення.

І сапраўды, як той казаў, “пісьменнікі папісваюць, чытачы пачытаюць”. А што ў выніку? Пра вынік, па ўсім відаць, задумваецца далёка не кожны аўтар. Аднак усё вытрымае папера, але не чытач, таму мэтазгодна валодаць стратэгіяй тэксту.

Архаїка і яе «філіялы»

Кожны новы «выбух у культуры», чарговы фінал чарговай эпохі ўсё больш імкліва набліжаюцца нас да Пачатку, якім ёсць для Сучаснасці Архаїка. «Сцяскаеца прастора, як сіло», — заўважыў паэт-філосаф Алесь Разанаў у «Паэме чырвоных вяровак». Між тым, «выгінаеца» ў кола і час: пераблытваюцца карані будучыні і лістоўе памяці — і наступнае прарастае ў папярэднім.

«...чалавек заўсёды мысліў аднолькава «добра»; прагрэс... албыўся не ў мысленні, але ў свеце, дзе жыло чалавецтва, надзеленае мысленчымі здольнасцямі, і дзе ў працэсе доўгай гісторыі сутыкала-ся з усё новымі з'явамі», — зазначаў К. Леві-Строс у «Структурнай антрапалогіі, перакананы, быццам міф угрунтаваны ў той жа «няўмольнай логіцы», што і пазітывізм, а розніца вынікае не столькі з якасці лагічных аперацый, колькі з прыроды той альбо іншай з'явы, якая трапляе ў сферу аналізу. Рухомая панарама сучаснай культуры пераканвае ў тым, што мастацтва не пагружаецца ў архаіку на нейкі час (як мяркую К. Міле, «гісторыя» французскага мастацкага авангардызму), яно хутчэй спрабуе апавядаць не пра ўласнае нараджэнне — і нязменна пераканваецца ў марнасці тых намаганьняў.

У сённяшняй літаратурнай прасторы адзнакі адмысловай архаічнай выяўляюцца на розных структурных узроўнях, што ёсць натуральным наступствам укараненасці самога тыпу мастацкага мыслення, які вызначае характар найноўшай культуратворчасці, у архаічным — «даміфалагічным» — светаадчуванні. Важна адрозніваць паняцці «архаічнага» і «міфалагічнага» мыслення, бо «ўмоўнасць» дэфініцый не адмяняе якаснага адрознення мысленчага вопыту *Homo sapiens sapiens* (чыя «гісторыя» налічвае 30-40 тыс. год) і *Homo sapiens* (якому, па самых розных падліках, аніак не можа быць менш, чым 50 тыс. год). Відавочна, што міф як тып мыслення не мог скласціся «раптоўна», гэтаму павінна было папярэднічаць працяглае назапашванне пазнаваўча-мысленчага вопыту. Вытокі самога міфа ўзыходзяць да архаічнага («даміфалагічнага») рытуалу.

На думку многіх даследчыкаў, рытуал больш старажытны, чым міф, бо формы рытуальных паводзінаў можна выявіць нават у жывёл. Сама сімвалічная прырода міфа, як і іншых, больш позніх форм культуратворчасці, вынікае, такім чынам, са спецыфікі рытуальнай дзеі. Для архаічнага чалавека рытуал быў «сапрыродны акт тварэння, аднаўляў яго сваёй структурай і сэнсам і наоў адраджаў тое, што ўзнікла ў акце тварэння» (У. Топараў). Рытуальная дзея мела бяспрэчна сакральны характар, разгортваючыся як «канцэпт» сімвалічных сэнсаў і аперацый, з дапамогай якіх людзі інтэрпрэтуюць сілы, што фарміруюць аблічча свету і кіруюць гэтым светам.

Калі рытуальны генезіс «готовых трафарэтаў» міфалагічнага мадэліравання свету старажыт-

ным чалавекам не выклікае прэрочаньняў, дык сучасніку пагадзіцца з «трафарэтнасцю» і мысленчага тыпу, носьбітам якога ён з'яўляецца, і, адпаведна, плёну ўласных мысленча-познаваўчых намаганьняў, значна цяжэй.

Між тым, асобныя складнікі агульнай рытуалізаванасці найноўшай мастацкай свядомасці шматкроць акрэсліваліся ў навуковых (і квазінавуковых) рэфлексіях: напрыклад, канстатаваўся «паўфабрыкатны» характар не толькі масліту, але і сучаснага авангардызму, у тым ліку шэрагу пльняў, апантаных «месіянскімі» ідэямі ў дачыненні да нібыта «спаракхелай» традыцыі (канцэптуалізм, сацарт); ахвяраванне аўтарствам, асобнасцю на карысць аўтарытэту, пазаасабовасці мела наступствам узвядзенне цытатнасці, нават пэўнай «цэнтоннасці» ў ранг «анталагічнага» прынцыпу сучаснай словатворчасці; постмадэрновая інтэртэкстуальнасць пачала набываць рысы сапраўды рытуальнага ўшанавання тэкстаў, усведамляемых ды інтэрпрэтуемых Сучаснасцю ў якасці «сакральных», — і г.д., і да т.п. Цікава назіраць, як некаторыя «прыёмы», што яшчэ ў творчай прасторы 1960-х — 1980-х гадоў уважаліся за адкрыцці літаратуры «аўтарскай», у мастацтве пачатку XXI стагоддзя асэнсоўваюцца як спадчына «калектыўнага бессвядомага», як адчужэнне індывідуальнасці ад самога акта творчасці: так, міфалагема стала першаю «ахвяраю» татальнай «міфалагізацыі» гуманітарных ведаў, бо запазычанне ў міфа матыву, тэмы ці яе часткі быццам перастала ўсведамляцца творцамі, якія адчулі сябе «рэтранслятарамі» тасемных сэнсаў, медыумаў эпохі Пост (якая ў прынцыпе можа расцягнуцца да пачатку вечнасці).

Гэтаксама ўварванне ў найноўшую літаратуру рымейкаў не заўважна ператвараецца з наватарскага прыёму ў топас, «агульнае месца», што непазбежна вядзе да перамогі масавай «вытворчасці» над спараджэннямі «індывідуальна-творчых» актаў. Само паняцце «рымейку» сёння — з прычыны сваёй «сакральнай» прыцягальнасці для крэатыўна настроенай публікі — можа абазначыць бясконца многае, і не азначаць анічога. Калі судзіліся яго з любой «апеляцыйнай» да раней створанага тэксту (сховішча сэнсаформаў), дык уся вядомая нам гісторыя сусветнага прыгожага пісьменства асветлена пучыводнаю зоркаю «рымейкаваці», бо яшчэ ў архаічным фальклоры сфармуляваліся практычна ўсе асноўныя прынцыпы канстрування мастацкага вобраза: структура метафары, прынцып метанімізацыі, прынцыповая схема сюжэта і г.д. Калі атаесамляць рымейк з «пераробкаю» тэкстуасновы, дык, пры здольнасці сучаснае рэфлексіі не зважаць на «нюансы» ў карэскаванні да вяршыняў «універсальных ісцін», давядзецца пагадзіцца з «другаснасцю» такіх твораў як, напрыклад, «Іосіф і ягоныя браты» Томаса Мана альбо «Уліс» Джэймса

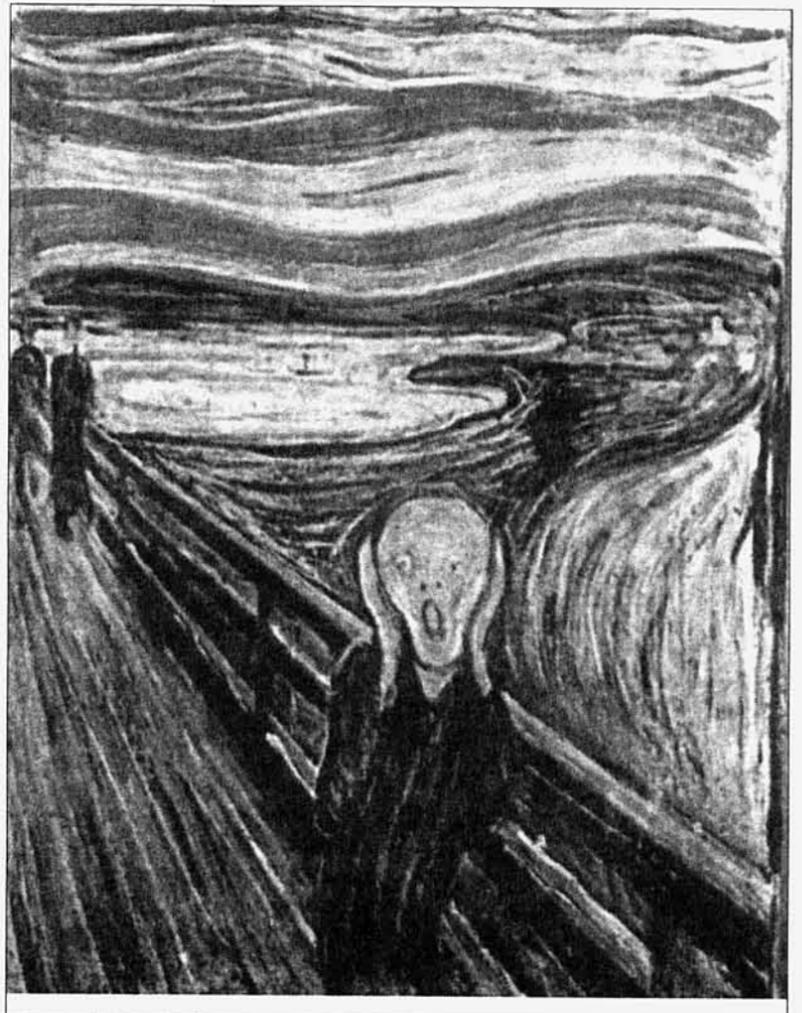
Джойса, чыя арыгінальнасць, адзінкавасць мне падаецца неаспрэчнаю.

Дый у найноўшай гісторыі літаратуры час ад часу з'яўляюцца творы, што вымагаюць ад чытача (крытыка і не-крытыка) пільнасці. На першы погляд, «Старасвецкія міфы горада Б*» (2002) Людмілы Рублеўскай ці «У Замак» (2004) Марыяны Грубер з лёгкасцю ўкладваюцца ў немудрагелістыя жанравыя каноны рымейкаў (антычных міфаў і «Замка» Франца Кафкі — адпаведна). Абедзве кнігі насамрэч ёсць прыкладам «міфакантэрычнай» літаратуры (сп-ня Рублеўскага пазычае міфемы ў класічнай антычнасці, сп-ня Грубер — у класічнага ж мадэрнізму, што для «гісторыі-пост» таксама з'яўляецца своеасабліваю «антычнасцю», у сэнсе адмысловай «узорнасці»); але «класіка» і для беларускай, і для аўстрыйскай пісьменніцы ёсць не тэрыторыя гульні, але сфера творчасці, дзе апошняму паняццю вяртаецца яго аўтэнтычнасць, калі заўгодна — «архаічны» — сэнс: творчасць як дэміургічнасць, аднаўленне ў міфе (тут — «аўтарскім», выразна асобным) «нованароджанага» сусвету.

«Міфалогія» сучаснага гуманітарнага досведу паступова пачынае функцыянаваць як інтэрпрэтацыйная сістэма, прызначаная для «пераводу» складаных культурных феноменаў у іх аднамерныя адбіткі-схемы: нібыта адно і тое ж, але сутнасць самой «аперацыі» роўная спробе пераканаць спажыўца «культурнай прадукцыі», што Ізаўра/Мануэла/Роса ці любая іншая герайна кніжнага альбо тэлевізійнага серыялу — нібыта Ганна Карэніна, а Біл/Джэк/Боб ці які-заўгодна «рухавік дзеяння» ў творы жанру «акціон» ёсць версіямі (роўнаватраснамі ў мастацка-эстэтычных адносінах) тыпаў ваяроў, створаных Эрнэстам Хемінгуэем, Эрыхам-Марыяй Рэмаркам альбо Васілём Быкавым.

З другога боку, сустрэча Сучаснасці з Архаікай будзе азначаць і вяртанне чалавека ў іншы, адрозны ад сённяшняга, Космас. Так, апазіцыя «жыццё — смерць» у мастацтве Новага часу асэнсоўваецца як пэўная метафарычная канструкцыя, але ж у архаічнай свядомасці смерць «не ёсць небыццё: рэальнасць яе не пасрэдная і рэчывуная, як рэальнасць жыцця» (М. Лейтэс). Абвостранае адчуванне крызіснасці чалавека быццам ёсць непазбежным наступствам любога «злому» эпох, але з кожным новым «уварваннем дэкадансу» катастрафізм светаадчування ўзмацняецца — для сучасніка «эсхаталагічнасць» становіцца чыннікам паўсядзённасці.

У сферу прыцягнення «некралічнасці», гэтага «знаку якасці» найноўшага дэкадансу, трапляюць прадстаўнікі розных літаратурных традыцый, змушаныя часткова «ахвяраваць» уласнаю адметнасцю, аўтэнтычнасцю, «суверэнітэтам» — падчас інтэграцыі ў агульналітаратурны некропаль, «тапаграфіі» якога сёння можна прысвяціць шматтом-

ны збор твораў. Згадайма, напрыклад, раманы «Жыццё з таго боку» француза Д. ван Кавялера, «У гадзіну бітвы заўтра пра мяне згадай...» іспанца Х. Марыяса, «Хвароба Кітахары» немца К. Рансмайра, «Лёгка сняданак у ценю некропаля» чэха І. Грошака, «Бог дробязяў» індыйскай пісьменніцы А. Рой, «Дом Духаў» чылійкі І. Альенды, «Краіну Цудаў без тармазоў і Канец свету» японца Х. Муракамі; прозу, паэзію, эсэістыку суайчыннікаў — А. Разанава, А. Жука, В. Казько, Ю. Станкевіча, Л. Галубовіча, Я. Рагіна, Ю. Голуба, Б. Пятровіча, В. Шніпа, А. Казлова, А. Мінкіна, А. Бадака, М. Клімковіча, Л. Сом, А. Глобуса, а таксама маладзейшых — Зм. Вішнёва, А. Бахарэвіча, М. Баярына, В. Жыбуля, В. Бурлак, В. Морт, В. Гапеевай, Зм. Пляна і інш. Смерці як фіналу жыцця — і як іншаму жыццю — ніколі не бракавала ўвагі з боку мастацкай славецнасці, але, бадай, ніколі яшчэ «тэрыторыя смерці» не асвойвалася літаратураю з такім імпультам. Гэта калісьці, скажам, «у першай палове XX стагоддзя, на Віленшчыне, людзі не паміралі, — сведчыць Тадэвуш Канвіцкі ў дакументальнай кнізе «Памфлет на самога сябе» (1995). — Не памятаю, каб у дзяцінстве ці ранняй маладосці хто-небудзь памёр. Натуральна, не абыходзілася без выключэнняў, і, верагодна, зрэчас хто-ніхто ўпотаікі перабраўся на той свет. Але ж наогул паміраць было не модна. <...> ...Толькі сучаснасць... дэмакраты завала чалавечую смерць. Сёння я ўжо безуважна, прыхлёбваючы гарбату, гляджу на піраміды трупай на тэлеэкране, як тое робяць мільёны маіх братаў, асуджаных на закланне».

Здаецца, ніколі яшчэ літаратары не адчувалі сябе ў «свеценекропалі» так утульна: «Смерць для нас — другая маці. Калі чалавек тут мае братаў, ён можа мець іх і ў іншым свеце — ранейшых і новых» («Твар і патыліца»); «Калі чалавек нараджаецца на свет, ён трапляе ў магілу чарговага цела. Смерць, у пэўным сэнсе, проста перапахаванне з адной магілы ў іншую» («Пахаваныя ў небе»). Працытаваныя тэксты — з кнігі Юрася Барысевіча «Alter Nemo» (2003) — уяўляюцца своеасаблівымі «эпіталамамі» (вясельнымі песнямі) у гонар шлю-

бу архаічнай эсхаталогіі і сучаснага «культурософскага» досціпу. Калі ў творчасці былых бумамлітаўцаў і літаратараў — «неафітаў» маргальнасць з'яўляецца адным са структураўтваральных паняццяў, дык пакаленне «Тутэйшых» (да якога мы залічваем не толькі тых, хто непасрэдна спрычыніўся да дзейнасці суполкі), што нагадвае брацтва самотнікаў, шануе традыцыю табуравання, не-прамаўлення (без дай прычыны) імянаў Нябгту. У кітайскай літаратуры III стагоддзя захоўвалася адметная разнавіднасць лірыкі — «Хаўтурныя песні» («Вань гэ») — трэнас паэта па сабе самім, які аднаўляў невыноснае, амаль фізічнае адчуванне ўласнай смерці і разлажэння. Сімптаматычна, што некралічнасць найноўшай мастацкай літаратуры, як правіла, пазбаўлена «персанальнасці», своеасаблівай «фізіялагічнасці». (Тое было ўласцівае якраз для глыбокай Архаікі, «аднаўляемай» у тэкстах архаічных эпасаў, што папярэднічалі літаратурам нават «старой» Старажытнасці). Сёння некралічнасць найчасцей рэалізуецца ў вобразах-сімвалах, абстрагаваных амаль да аўталагічнасці, «бязобразнасці» (смерць як Вялікае Нішто і Нідзе, мегаполіс як «зона смерці», паміранне-зыход у наўмысна неакрэсленых дэкарацыях і г.д.): «...Гэта неба і зямля сальцюша // Там, дзе нас чакае небыццё. // Гэта ў бойцы поўнасцю сатруцца // Межы паміж смерцю і жыццём» (А. Бадак). Смерць рытуалізуецца — і сучаснік адчувае палёгка: адчай вусцішы замяняецца страхам, да якога (маем вопыт!) можна прывыкнуць.

«Знакі прысутнасці» Архаікі (быццам «дробныя», нібыта «невывразныя») у нашым сёння наўрад ці можна пералічыць — проста таму, што яны бесперапынна множацца, засяваючы «бледную ніву» (А. Разанаў) сучаснасці, якая спакая ператвараецца ў «філіял Архаікі», што ў хуткім часе паўстане рэальнасцю далёка не віртуальнаю. Але ж, наталючыся новадэкадансна самотнасцю, прыгожае пісьменства ў сваім «жыццясмертным» узросце не звяртае ўвагі на ДРОБЯЗІ.

Ірына ШАЎЛЯКОВА
Фота забяспечана аўтарам

Святлана ЯВАР

Людзі ходзяць пад парасонамі.
Я — здаецца з акна — як пльву...
Дрэвы восенню жоўта-зялёныя,
Ціха падае лісце ў траву.

І чамусьці сумую душою.
Каб збыліся чаканні мае,
Трэба менш падавацца настрою.
Ці ж для гэтага моцы стае?..

Дык хацела б сапраўднага ўзлёту:
Вольнай птушкай узняцца ў блакіт...
На зямлі толькі праца да поту,
Ад якой часта плачаш найзрыд.

А ўсё роўна я веру ва ўдачу,
Спадзяюся — палешыцца лёс.
Абяцаю, што шчодра паддзячу
Богу, Долю, як менш будзе слёз...

Кудысьці спяшае вясельны картэж,
У іншы бок рушыць аўто пахавальнае.
Няхай у душы тваёй бунт і мяцеж,
Але ж у жыцці ёсць і ўхвальнае.
А я спадзяюся на лепшае ўсё ж,
Чакаю ад лёсу прывету.
Хацела б на зорках прайсці басанож,
Бо я шчэ патрэбная свету...

Я хацела б цябе напаткаць
На дарозе, якую хадзілі
Яшчэ разам... Цябе выглядаць
Я з акна не хачу... Заблудзіла

На шырокіх жыццёвых шляхах
І пытаю цябе ў задуменні:
Як пакайца мне ў тых грахах
Так, каб Божае ўбачыць праменне?

Чым правіну сваю прад табой
Змыць магу я — слязьмі ці крывёю?
Адчуваю сябе — не сабой,
Покуль зноўку не буду тваёю...

Нясціпляю здаюся вам, панове,
Вы вучыце мяне, як трэба жыць.
Я застануся жыць у родным слове,
Вам давідзецца жыць, як набяжыць.

Так, я нясціпляя. Не шэрая. Не тая.
Але з-за гэтага не лезці мне ў плячю.
І дзён сваіх я каляндар гартаю,
І па-ранейшаму жыццё люблю.

Не запіхнеце вы мяне ў стандарты,
Якімі кіравацца толькі вам.
Перад сабой расклала зноўку карту...
Мой карабель адкрыты ўсім вятрам.

Міхась МАМОНЬКА

Хлістаў вятрыска
ў твар мяне.
Часамі
З ног зусім збіваў, —
А я,

Без горкае нуды,
Сябе
Гадамі не стамляў.
На скроні
Легла сівізна,
І пацяжэў,
стаміўся крок.

Затое,
Стала галава
Відаць, як сонца,
Кожнаму
Здалёк.

Таполя

Цішай агорнутая,
Поўная дум векавых,
У неба направила голле,
У неба направила слых.
Яна — памяць жывая
Продакаў маіх.

Зоркі

Зоркі неба поўняцца
Тайнай месяца,
Месяца свавольнага,
І ласкавіць цішыню.
Знаем толькі ты і я,
Ад чаго ў нас
Столькі непатольнага
У начы агню.
Зоркі нізка ўспыхваюць,
Разгараюцца, умятаюцца,
Нібы кветкі руж,
У тваю касу.
А ночка не спыняецца,
А неба не канчаецца,
Сыплецца і срэбрыцца
У звонкую расу.

Сонца яснае
Аглянулася,
Быццам з доляю
Размінулася.
Не гукаючы,
Не чакаючы,
Не спынілася —
Закацілася!
Ой, мая вясна
Не расквеціцца,
Доля сонейкам
Не расквеціцца!

Мая мова

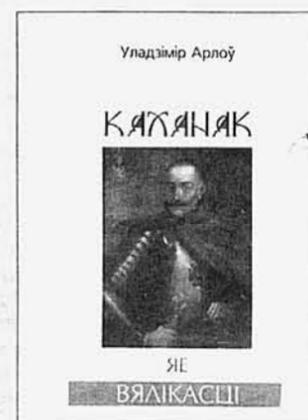
З тых сцяжынак,
Што вякі
Узвышаюць,
З тых слязінак,
Што з душы
Выцякаюць.
Яна —
Як птушачка
Крылатая,
Яна — падмурак
Роднай хаты.
Яна васільковая,
Як абрус.
Яна мужная,
Як беларус.
Яна — і гонар,
Яна — і слава,
Яна — і Колас,
І Купала,
Яна —
Сама Дзяржава,
Дзе праменіць
Сонцам сцяг.
Яна і сумленне,
І жыццё,
Яна — як дзіця,
Як жыццёвы колас спелы,
Яна —
Як свет
Чорна-белы,
Яна — і неба, і зямля,
І ты, і я.

Успаміны

Дзе лужок,
Мая крынічка
Пад вярбой
Булькоча —
Там любоў
Мяне чакае,
Душа
Песні хоча.
Успаміны, успаміны,
Вы — як сон далёкі.
Дзе жыла
Мая дзіўчына —
Бор шуміць высокі.

Кніга «ТРАГЕДИИ» Георгія МАРЧУКА складаецца з дзвюх п'ес: «Менелай, Елена и Парис» і «Орест и Кассандра», — якія прысвечаны даўнім часам Старажытнай Грэцыі ў перыяд Траянскай вайны. Аўтар па-свойму арыгінальна распавядае пра вайну і каханне старажытных грэкаў.

Уладзімір АРЛОЎ лічыць, што гісторыя — гэта ўваскрашэнне. Сапраўды, уваскрашаючы падзеі мінулага, аднаўляючы гістарычную памяць, мы, беларусы, і самі ўваскрасаем як еўрапейскі народ. У кнігу празаіка «КАХАНАК ЯЕ ВЯЛІКАСЦІ» увайшла ўжо вядомая і новыя апавяданні, дзеянне якіх разгортваецца ў розныя эпохі. На старонках зборніка побач з гістарычнымі асобамі чытач сустрэне і тых, чые імёны не трапілі ў энцыклапедыі — напрыклад, беларускую гетэру Дамініку або полацкага шляхціца, што правёў ноч з расійскай імператрыцай і застаўся пераможцам у іх своеасаблівай дуэлі...

Уладзімір ЛІПСКІ прапануе чытачам новую кнігу «БАЦЬКА. ПІСЬМЫ СЫНА». Аўтар верны сваёй тэме. Вядомымі і прызнанымі сталі яго кнігі «Я. Праўдзівы апавед пра твой і мой радавод», «Мама. Малітва сына», «Бацькі і дзеці. Дзённікі». Новы твор — гэта своеасаблівае споведзь сына перад бацькам, асэнсаванне ролі бацькі ў сям'і, яго ўплыву на выхаванне ў дзяцей высокага пачуцця Бацькаўшчыны. Письменник пераконаў даводзіць чытачам простую і мудрую ісціну: «Мы — сыны сваіх Бацькоў. Наша Бацькаўшчына — мілая Беларусь!»

Малюнак У. ЛУКШЫ

Уйдя из точки А, здесь поезд на равнине, стремится в точку Б, которой нет в помине...
I. Бродскі, "Пятая ўгодкі"

Прывітанне, любая мая незнаёмая дзяўчынка! Незнаёмая, бо не ведаю твайго імя. Любая, таму што...

— Пішу табе ў электрычцы... Даруй, што почырк даволі вычваральны — рука гойдаецца ў такт перастуку колаў... Вырашыў напісаць, нягледзячы на тое, што ты, верагодна, сярдуеш. Хача хто цябе ведае? Можна, і не... Ведаеш, я ніколі не хацеў бы высвятляць з табою адносін. Не, не таму, што не жадаю гэтага рабіць. Проста з-за таго, што тваю ўпартасць немагчыма пераадолець. Прынамсі, мужчынам...

Сапраўды, толькі з-за мяне спазніліся мы на электрычку ў той дзень. Ды і зайцам ехаць ажно да Брэста — гэта не вельмі добрая ідэя... Думаю пра цябе і адчуваю ўсю бессэнсоўнасць майго ліста. Бо не ведаю твайго адраса. Наўрад ці жывеш зараз ты ў тым самым студэнцкім інтэрнаце праз прамінулыя дзевяць год... Але хто ведае, на ўсялякі выпадак напішу на твой стары адрас, выйду на станцыі Баранавічы-Палескія і адпраўлю гэты ліст.

Еду з Брэста, як ты і згадалася. Але, я ўпэўнены, што цябе не высадзілі кантраляры ў той дзень... Не высадзілі проста за твае вочкі... бліскучыя і чароўныя. Даруй, што не разгледзеў іх колеру...

Ведаеш, я зразумеў, што час — гэта вельмі адносна катэгорыя. Ён нібыта існуе, але іншым разам — ізноў іншым разам, дарэчы — ён можа быць значна запаволеным ці паскораным. Гэтыя дзевяць гадоў насамрэч працяглі як імгненне. Бачу цябе, нібыта ўчора, але ты страціла сваю матэрыяльнасць, прынамсі ў маёй свядомасці.

Ты спазнілася ў свой інтэрнат у той дзень! Я ведаю чамусьці, што, па-першае, — гэта так, а па-другое, ты гэтага зараз не помніш. Таму што гэта дробязь — прыйсці пасля 24.00, пастукаць у дзверы, патрапіць на раззлаваную вахцёрку... Гэта дробязь — соўгацца па начным горадзе да шостаў раніцы.

Даруй, не магу пісаць, святло згасла ў электрацэлі.

Не мог я проста так з табою развітацца. Але ўсё зрабілася надта цёмным: мае пачуцці, думкі, ды і ўражанні... Усё. І неяк адначасова... Таму, прашу цябе, напішы мне хача б пару радочкаў, альбо патэлефануй... Ды й што гаварыць... Як можна выкрасліць цябе са свайго жыцця, нават калі бачыў толькі аднойчы. Мне здаецца, сустраўшы цябе ў натоўпе, адразу пазнаеш. Бо ў свядомасці заўсёды будзеш такой жа...

Цік-цік-цік-цік... Стрэлкі гадзінніка, што каля вахцёра, на першым паверсе, акурат насупраць вялікіх люстэркаў у вестыбюлі, набліжались да 23 па мясцовым часе.

Пі дайшоў да паўднёва-ўсходняга кутка гэтага будынка, які злаваў яго да ламаты касцей. "Трэба ж такое, — падумаў Пі, — цэлымі днямі таўчэшы тут, а ніякага выніку. У гэтым безумоўна вінаватая Радьпос, дзяўчынка, якая можа змяняцца проста ў цябе на вачах! І чаму гэта ёй так шанцуе?!"

Пі ведаў сваю безвыходнасць. Ён адчуваў, што з'яўляецца пастаяннай лічбай. Лічбай, якую нават дакладна вызначыць немагчыма. Калісьці, яшчэ ў дзяцінстве, ён запомніў дванаццаць першых яго складваючых: 3,14159265358...

Пі без дазволу ўламіўся ў апошні кабінет.

— Прывітанне, любая мая Радьпос! Гэта я, твой Пі! Цудоўна выглядаеш!..

Яна не адказала... Яшчэ некалькі крокаў па бетоне (ці асфальце?)... Мост — ён цягнуўся, здаецца, цэлоу вечнасць... Адзінаццаць хвілін на адзінаццатую...

Пі ў гэты час ледзь не паслізнуўся на лесвіцы, пераскокваючы праз прыступкі, па якіх збягаў з маста на перон.

— Ну вось, паспеў, — радасна, амаль сапрэалістычна выгукнуў Пі, ледзь-ледзь паспеўшы ўскочыць у цягнік.

Са звыклай бесцырымоннасцю ён нагою штурхануў нападчыненныя дзверы. У вагоне было мала людзей і шмат вольных месцаў. Позірк Пі, доўга не блукаючы, спыніўся на найбліжэйшым да яго сядзенні... "Мне ж ехаць толькі адзін пры-

пнак, — падумаў Пі, — з Баранавіч-Цэнтральных на Баранавічы-Палескія...

...Незнаёмы насупраць першы працягнуў руку:

— Два, будзем знаёмы.

Адам ШОСТАК

— Адкажу вам пытаннем: куды можна ехаць без прыпынкаў?

"Гэта, напэўна, сон"... — прамармытаў Пі сам сабе.

— Цалкам верагодна! Але, усё роўна, гэта — рэчаіснасць. — Засмяяўся Два.

...Іншым разам час немагчыма спыніць... Два нешта гаварыў, але Пі яго ўжо больш не чуў. Ён падняўся з месца.

— Куды вы?

— Калі ён не спыняецца, то я сам яго спыню...

— Паспрабуйце...

"...І чаму ў электрычках заўсёды прымацоўваюць ручку стоп-крана дроцікам?"

— падумаў Пі, і, пасля нядоўгаў паўзы, ледзь не страціў прытомнасць: цягнік набіраў хуткасць...

— Даруйце, час падціскае, да сустрэчы, — прамовіў Два.

Цягнік пад'язджаў... з таго ж боку, адкуль і ад'ехаў...

— Прабачце, — здзіўлена ўсклікнуў Пі. — Я прыязджаю на тую станцыю — Ба-

— Слухай, Радьпос! Ты не сышла?! Чаму?!

— А чаму ты не паехаў? — адказала яна пытаннем.

— Ты ж мяне чакала, напэўна, некалькі сутак! Няўжо я нікуды не ад'язджаў?!

— А ты, спадар Пі, сапраўдны жартаўнік!

Ён зірнуў на гадзіннік. Дзіўна, але цыферблат паказваў 22:11! Нібыта час доўгай дарогі застаўся на месцы...

— Так, сапраўды, дзівосы заўсёды неверагодна заканчваюцца... А праўда ж, — дадаў задумліва Пі, — у імгненні — вечнасць.

...Маўчанне — знак згоды...

Цік-цік-цік... Час бяжыць... Прывітанне, любая мая незнаёмая дзяўчынка! Незнаёмая, бо не ведаю твайго імя. Любая — таму што проста не магу забыцца пра цябе. Здаецца, бачу і чую цябе дагэтуль нягледзя-

Замкнёнасць. Кола.

Ілюзія

— Прабачце, два — гэта толькі лічба, як яна можа быць імем? — здзіўўся Пі.

— У вас, шанюны Пі, таксама лічбавае імя, але пакінем яго без удакладненняў, — Два вымавіў апошнія слова ледзь не па складах, — бянтэжыць навакольнае асяроддзе, гэта становіцца прычынаю палітычнай неўраўнаважанасці і нават экалагічных недарэчнасцяў.

— Чакайце, — падскокнуў Пі, — я недзе гэта ўжо чуў, але дзе? Няўжо ізноў дэжавю?

— Дэжавю, ізноў жа, — прападзіў праз зубы Два, — гэта колавая катэгорыя, яна ўзнікае тады, калі ваша свядомасць закручваецца вакол Радьпоса. Тут не абыходзіцца, безумоўна, без мяне, таму што менавіта 2ПР дае лічбавы паказальнік даўжыні гэтага абароту. А бачыліся мы напэўна ўчора, у гэты ж час, на скрыжаванні Пятай авеню і Трансфарматарнага завулка. Ля гасцініцы. Направа.

— Так, так, узгадаў, — крыкнуў Пі і адразу ж адчуў недарэчнасць сваёй рэплікі, бо ўсе пасажыры чамусьці ў гэты момант паглядзелі на яго. — Чуеце, прамовіў ён насцярожана, — мне падаецца, недзе там, зверху...

— А вы не заўважылі, — перабіў яго Два, — што ў гэтым вагоне знаходзіцца толькі адна "палова чалавецтва"?

— Так. Сапраўды, жанчын тут няма, — адразу ж адраагаваў Пі, — дзіўна!

— Зараз будучь... — паабяцаў Два.

Адразу ж пасля яго слоў з падлогі пачалі з'яўляцца валасы. Валасы бландзінкі, якія нечым нагадалі Пі каласы спеючага жыта... Але нечакана пайшоў снег, з-за чаго Пі вымушаны быў нацягнуць капялюш. Холад пранізаў усё яго цела. Два ўсміхнуўся і спытаў:

— Памятаеце, спадар Пі, у той зімовы вечар вы сустрэлі яе? Дзяўчыну Раўнанне.

"Гэта ж яе валасы" — здрыгануўся Пі, зірнуўшы на падлогу.

— А вось і яна сама, — паспешліва дадаў Два.

Сапраўды, з таго моманту, як Пі апошні (і першы) раз яе бачыў — а прамінула ўжо дзевяць год — яна змянілася да непазнавальнасці. Абсурд, парадокс, як час можа змяніць чалавека! Цяпер яна была больш падобнай на жывы труп. Выходзячы з цемры, дзяўчына ўвесь час блыталася ва ўласных валасах, якія расціраліся па падлозе, сценах, вокнах і ледзь не дасягалі столі. Позірк Раўнанне сквапна ўпівалася ў Пі, ад чаго ён адчуў нязвыклы цемянны боль...

Грук колаў нечым нагадваў ход таго гадзінніка, што мясціўся ў вестыбюлі... — Чакайце, шанюны Два, — пачаў Пі. — Гэта ж прыгарадны цягнік? Чаму ён дагэтуль не спыніўся?

— Ён коціцца без прыпынкаў, — неяк дзіўна прамармытаў Два.

— Але, прабачце, куды?

ранавічы-Цэнтральныя — адкуль з'ехаў. Вы не лічыце гэта дзіўным?

— Хіба гэта дзіва? Два працягнуў руку Пі. Вам тут сыходзіць. Мы ехалі па коле, якое замкнулася — 2ПР роўнае...

— А вы? Вы хіба не сыходзіце? А як жа...

— Я — не, — Два ўсміхнуўся. — Вы мелі рацыю, калі казалі, што ўвесь свет — вялікая вёска...

Дзверы адчыніліся.

— Радьпос! Няўжо?! Гэта ты?!

Пі узбег на мост удвая хутчэй, чым збягаў з яго. Радьпос стаяла на версе.

чы на тое, што гэта ўсё было вельмі даўно. З другога боку паглядзеўшы — толькі нейкіх дзевяць год — кропля ў вечнасці!

Ведаеш, я ўзгадаў колер тваіх вачэй. Яны карыя, нібы ўвасабленне цэлага Сусвету. Так-так, яны цёмныя, нібы тая ноч...

Зрэшты, ведаеш, мы з табою абавязкова сустранемся, таму што кола павінна замкнуцца. Абавязкова. Няхай я буду бегаш, нібыта тая вавёрка ў ім, але цябе знайду. Абяцаю. А потым проста зазірну ў твае цёмныя вочы, бо мне ўжо абрыдла глядзець на белы снег...

Арт-пацеркі

У Мінску завяршыўся I Міжнародны конкурс вакалістаў імя Ларысы Александровскай. Жюры, якое ўзначальвала народная артыстка СССР прафесар Беларускай акадэміі музыкі Тамара Ніжнікава, ацэньвала жаночыя і мужчынскія галасы паасобку. У выніку лаўрэатамі першай прэміі названы маладая беларуская спявачка Таццяна Гаўрылава, прадстаўніца Украіны Аксана Дзікая і расійскі вакаліст Пётр Талценка. Другая прэмія ў Іліі Сільчукова (Беларусь). Нашы вакалісты Наталля Кулагіна, Дзмітрый Трафімук і Юрый Гарадзецкі, а таксама Лі Лін з Кітая атрымалі трэція прэміі. Правядзенню конкурсу паспрыяў Спецыяльны фонд Прэзідэнта Беларусі па падтрымцы таленавітай моладзі.

18 снежня ў праграме лекторыя выхаднога дня, што зладкаваны Нацыянальным мастацкім музеем РБ, — сустрэча з мастацтвам Фланд-

Трэці Рэспубліканскі фестываль “Тэатральныя скрыжаванні” ўвайшоў у гісторыю нашай нацыянальнай культуры не толькі як свята аматарскага сцэнічнага мастацтва. У атмасферы ўсялякага свята, добра паішкаўшы, знойдзеш зачэпку для разваг і крытычнага настрою. Вось і тут: фест працягваўся чатыры дні ў гасціннай атмасферы Маладзечна, сабраў лепшыя спектаклі самадзейнай сцэны і нават вызначыў — з дапамогай жюры — самыя адметныя з іх, але адбылася і дзелава, не без палемікі, размова. Яе наладзілі арганізатары і ўдзельнікі творчай лабараторыі, якія, падсумоўваючы вынікі агляду, абмяркоўвалі стан, тэндэнцыі ды перспектывы аматарскага тэатральнага мастацтва ў краіне. Тая неабыхавая размова за “круглым сталом” выклікала ўвагу карэспандэнта “ЛіМа” і адлюстравалася ў сённяшняй публікацыі.

Скрыжаванні творчасці

Тадэвуш СТРУЖЭЦКІ,
начальнік Упраўлення ўстановаў культуры і народнай творчасці Міністэрства культуры РБ:

— Аматарскі тэатр — гэта той від народнага мастацтва, які вымагае значнага часу, сур’ёзнай падрыхтоўкі ўдзельнікаў, грунтоўнай матэрыяльна-тэхнічнай базы ды ўвагі з боку ўладаў і грамадства. Яму варта надаваць асаблівае значэнне, і вось чаму. 50, 70, 100 гадоў таму прафесійных тэатраў на абсягу Беларусі было больш, як маем сёння: па іх цяперашняй колькасці мы не дайшлі да перадваеннага ўзроўню. У гэтых умовах павінна ўзрастаць роля тэатраў аматарскіх, бо ў бліжэйшы час сетка такіх прафесійных дзяржаўных калектываў пашырацца не будзе. Тым болей, што і скарацілася, абмежавалася (у асноўным з-за недахопу сродкаў) гастрольная дзейнасць і толькі адзінкі з прафесійных тэатраў могуць выязджаць з гастрольямі па краіне. Мала арганізуецца і калектывных паездак у тэатр для наведнікаў з глыбінкі.

Якою ўяўляецца ідэальная сітуацыя? Тэатр у райцэнтры павінен быць культурна-эстэтычным асяродкам выхавання жыхароў, мясцовае кіраўніцтва павінна разумець яго патрэбы і падтрымліваць. Асаблівую ўвагу трэба звярнуць на тыя самадзейныя тэатры, якія маюць значны творчы і прафесійны патэнцыял, але не маюць адпаведных умоў для працы і развіцця.

Радуе, што ёсць у гэтым жанры калектывы, гісторыя якіх налічвае ўжо і 40, і 70, і нават 80 гадоў, што з’яўляюцца і новыя. Высокі творчы ўзровень артыстаў-аматараў дае падставы для стварэння і новых прафесійных драматычных тэатраў на базе лепшых народных: з’явіліся яны ў Мазыры, Слоніме, Маладзечна. Магчыма, у хуткім часе як філіял славетных коласаўцаў пачне працаваць труп у Полацку, муніцыпальным стане тэатр у Пінску.

У тым, каб поруч з гарадскімі сімфанічнымі і духавымі аркестрамі існавалі і тэатры, павінна быць зацікаўленасць кіраўніцтва, ды многае залежыць і ад актыўнасці рэжысёраў народных тэатраў: смялей уваходзьце ў кабінеты мясцовых чыноўнікаў, даводзьце свой пункт погляду, вучыцеся пераконваць, стаўце задачу і дабівайцеся яе вырашэння! Скарыстоўвайце ўсе магчымыя формы матэрыяльнай падтрымкі, у

тым ліку гранты на развіццё творчай дзейнасці, дзяржаўныя стыпендыі на рэалізацыю індывідуальных творчых праектаў (пакуль нават не паступаюць заяўкі ад рэжысёраў, у той час як за кошт менавіта грантаў у некаторых раёнах паспяхова вырашаны праблемы, напрыклад, з набыццём гукаўзмацняльнай апаратуры). У сваю чаргу Міністэрству культуры будзе лягчэй лабіраваць інтарэсы аматарскага калектыву, калі кіраўнік гэтага калектыву звернецца не з абстрактнай просьбай “дапамагчы матэрыяльна”, а з канкрэтным, дакладна сфармуляваным праектам.

Арсень ЛАБОВІЧ,
кандыдат мастацтвазнаўства:

— Гэты фестываль у параўнанні з мінулымі паказаў аб’яднанне розных рэжысёрскіх палыходаў, манер, адлюстраваных працэсаў узаемазвязі досведу розных творчых пакаленняў. На папярэднім фестывалі гаварылі пра недахоп п’ес для аматарскага тэатра, адчувальны паўсюль. Сёлета такой праблемы няма: “Тэатральныя скрыжаванні-2004” прадставілі і сусветную класіку, і арыгінальную нацыянальную драматургію, у тым ліку маладых аўтараў, і пошук рэжысёра, здатнага стварыць спектакль, не маючы дастатковай літаратурнай базы, спалучыўшы драматычнае, пластычнае, харэаграфічнае, моўнае мастацтва. У гэтым сінтэзе ўсіх жанраў сцэнічнага мастацтва — рух наперад, будучыня. І яшчэ адзін штурх — пачуццё мастацкай адказнасці: рэжысёр выводзіць спектакль на сцэну, каб не толькі выявіць сябе, але і паказаць калектыву і праз артыстаў сказаць нешта значнае, тое, што можна назваць грамадзянскай, ідэйнай пазіцыяй.

Уладзімір МШПАНЧУК,
дэкан тэатральнага факультэта Беларускай дзяржаўнай акадэміі мастацтваў:

— Важна, што арганізатары запрасілі працаваць у жюры прадстаўнікоў навучальных устаноў мастацтва. Тут, на фестывалі, мы знаходзім будучых зорак для прафесійнага тэатра. Менавіта на “Тэатральныя скрыжаванні”, што ладзіліся ў Слуцку, я знайшоў 5 чалавек, здатных асвоіць акцёрскую прафесію. І яны ўжо навучаюцца ў нашай акадэміі. І сёлета я таксама значна ў некаторыя кандыдатуры, якія можна будзе рэкамэндаваць для паступлення да нас.

Данута ВАЙГАЎСКАЙТЭ,
заг.кафедры Клайпедскага ўніверсітэта, прэзідэнт Асацыяцыі Паўночнай Еўропы:

— Мы ў Літве, вядома ж, маем інфармацыю пра сённяшнюю Беларусь. Але не ўсе фарбы ведаем. Якія вы прыгожыя і добрыя людзі, як у вас прымаюць гасцей, якія былі паказаны цікавыя спектаклі, хаця і здатныя выклікаць дыскусію! А галоўнае — я змагла пачуць і паслухаць беларускага гаворку, бо ў нас уяўленне, што людзі ў Беларусі па-беларуску ўжо не гавораць, толькі па-руску. Цяпер з гордасцю буду казаць, што ёсць на Беларусі беларускамоўныя, ёсць людзі, якія размаўляюць шчыра і прыгожа. Самае вялікае багацце народа — гэта мова, і я жадаю вам гэтае багацце захаваць, берагчы яго і развіваць. Бо без гэтага няма нацыі. Я ўжо 2 гады як прэзідэнт Асацыяцыі аматарскіх тэатраў паўночнаеўрапейскага рэгіёна і хачу далучыць Беларусь да міжнародных творчых стасункаў гэтага ўзроўню, бо яна мае што паказаць.

У Літве каля 3 мільёнаў жыхароў і каля 2 тысяч аматарскіх тэатраў, у якіх занята творчасцю каля 50 тысяч чалавек, у тым ліку і дзеці. Штогод у нас адбываюцца рэгіянальныя агляды, 10-15 спектакляў жюры вылучае на рэспубліканскі фінальны агляд. Ён праходзіць выключна як свята: конкурсы мы адмянілі, бо няма ніякіх прафесійных крытэрыяў у дачыненні да аматарскай творчасці.

Галіна КАРЖАНЕЎСКАЯ,
заг. Цэнтра драматургіі Беларускага дзяржаўнага інстытута праблем культуры:

— Крыўдна, што мала драматургаў пабачыла тут свае творы. Калі тэатр аматарскі будзе ў гэтым браць прыклад з прафесійнага, гэта — тупік. Няма разнаквецца ў прафесійных тэатрах, якія ставяцца да драматурга не як да сатворцы, а як да цягнічка, які вывезе. Без матэрыялу, без асновы, дзе ўлічваецца нацыянальная ментальнасць, і глядач, і артысты — тэатр у цэлым не мае глебы, ён падвешаны ў паветры.

Ірына МАРКАВА, рэжысёр дзіцячага тэатра “Ронд-студыя” Цэнтра творчасці дзяцей і моладзі “Эўрыка” Фрунзенскага раёна Мінска:

— 25 гадоў у гавару адно і тое ж: у Рэспубліцы Беларусь не было за ўсю гісторыю існавання нашай

дзяржавы міжнароднага фестывалю дзіцячай творчасці (а ў суседняй Літве 30 міжнародных тэатральных фестываляў адбываюцца на працягу года!). Нам, кіраўнікам і дзіцячым тэатральным калектывам, няма дзе паказаць сваю творчасць. Была беспаспяхова барацьба за тое, каб у Мінску зрабілі агульную пляцоўку для паказу работ усіх такіх тэатраў. Свае пастаноўкі, на жаль, мы маглі вывозіць толькі за мяжу, а іграць у Беларусі — не можам! Для гэтага трэба заплаціць падаткі і купіць пасведчанне, якое дазваляла б нам, адзінаму ў краіне прыватнаму агульнаму пляцоўку для паказу свае 6-8 спектакляў на мінскіх сцэнах. Нам такім чынам перакрыты кісларод. Нам не дапамагоўці. Толькі збіры прымаюць, забяспечваюць пляцоўкі для выступлення ў школах ці гімназіях. Праблемы адасобленыя адно ад аднаго, але пакуль яшчэ жывых дзіцячых тэатраў на Беларусі не вырашаюцца. Хаця б “зверж” пакіравалі, каб далі ў Мінску пляцоўку для такіх калектываў...

Марыя ЗАХАРЭВІЧ,
народная артыстка РБ, старшыня жюры:

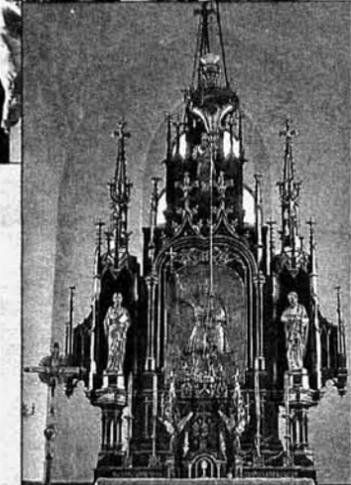
— Я лічу, што 1-2 лепшыя спектаклі з такіх фестываляў павінны быць паказаны на лепшых сцэнах краіны, у Мінску. Гэта ж сапраўднае адкрыццё!

Мастацтва такога кшталту няма ў сталічных тэатрах, трэба, каб яго пабачылі нашы прафесійныя артысты.

Такі атрымаўся эскіз гаворкі, што адбылася ў творчай лабараторыі фестывалю “Тэатральныя скрыжаванні”. Між іншым, яго арыгінальны фінал выклікаў сапраўднае захапленне. Цырымонія ўзнагароджання адзначаных калектываў і дзеячаў сцэны папярэднічаў своеадметны дайджэст фестывалю: у Вялікай зале раскошнага гарадскога Палаца культуры былі паказаны ці не самыя відовішчыны ўрыўкі з пераважна большасці спектакляў, што ішлі ў тыя дні на некалькіх сцэнічных пляцоўках Маладзечна. Да такога свята — яшчэ б і публікі паболей! Але гэта ўжо іншая праблема...

С.БЕРАСЦЕНЬ

Фота Ю. ПЛЮШЧАВА

ры: размова будзе засяроджана на творчасці П.Рубенса, Я.Ерданса, А. Ван Дэйка. Назаўтра, 19-га, — лекцыя “Славянскія міфы”, а таксама, працягам цыкла “Выяўленчае мастацтва Беларусі”, — “Скульптурная пластыка ў прасторы храма”.

У Нацыянальным музеі гісторыі і культуры Беларусі прайшла выстаўка жывапісу М.Басава, чые работы, у тым ліку і графічныя, экспанаваліся ўлетку ў М-Галерэі Інстытута Гэтэ ў Мінску. У сям’і, дзе гадаваўся гэты самабытны мастак, жывапіс абагаўлялі. Яго бацька, знаны майстра І.Басаў, непадпарадкаваны афіцыйнаму сацрэалізму авангардыст свайго часу, выхаваў у сыне самастойнасць творчага мыслення і глыбокую павагу да традыцый продкаў. Кола тэм і вобразаў М.Басава — біблейскія сюжэты, настраёвыя краявіды, чалавечыя пачуцці, пэўны стан душы. Як адначасе, прынамсі, мастацтвазнаўца А.Шамрук, у яго палотнах — “піхае маленне, цяпенне, зварот да Бога і пагружэнне ў сябе... Прыгажосць і неўтаймаваная энергія фарбы — мовы жывапісу”.

Гран-пры Міністэрства культуры Славакіі на IV Міжнароднай экслібрыс-трыенале “Браціслава-2004” атрымала мастак-графік з Беларусі Ганна Ціханавя. Так адзначана серыя яе экслібрысаў, якая складаецца з чатырох работ.

С.ВЕТКА
Фота забяспечана К. Дробавым і аўтарам

Паўгадзіны страху

Страшна зрабілася яшчэ ў чарзе па квіток, калі над маёй галавой нависла пагроза атрымаць локцем ад нахабных падлеткаў. Юныя кінаманы з мясцовага ПТВ, якіх не інакш як пад прымусам сабралі на прагляд відэафільма "Страх" рэжысёра Алены Трафіменкі, занялі амаль усе месцы ў зале кінатэатра "Камсамолец". Патушылі святло, пачаўся сеанс, а разам з ім — недарэчныя каментары і дэбільны рогат. Як прызналася потым сама пастаноўшчык, такой аўдыторыі яна яшчэ не бачыла. Барані Божа.

кожнага прагляду ўсе месцы былі занятыя, а некаторыя мусілі глядзець стоячы.

Такім чынам, "Страх". Дагэтуль цяжка ўявіць, як у трыццаць хвілін мажліва змясціць столькі болю, адчаю, жорсткасці адных і бездапаможнасці іншых. Падзеі адбываюцца ў ваенныя часы. Звычайная вёска, звычайныя людзі. Паліцаі пільна вышукваюць партызанаў, бацькі дрыжаць за сваіх дзяцей. Юнак Мікола ўпотаі прыходзіць ноччу ў родную хату і на сваю бяду застаецца з сям'ёй да раніцы, пра што да-

Жанчына проста стамілася — ад істэрыкі, ад страху. Надшоў момант невыноснай стомленасці, калі ўжо проста немагчыма супраціўляцца".

Здымаўся фільм у вёсцы Ратынцы, што пад Ракавам. Ад простасці і гасціннасці мясцовых жыхароў у здымачнай групе засталіся толькі цёплыя ўспаміны. З першых дзён працы сяброўская атмосфера ўсталявалася і сярод актэраў. Напачатку ўжо вядомыя спрактыкаваныя артысты (Пётр Юрчанкоў-малодшы, Алёна Сідарава, Святлана Кажамякіна і інш.) сумняваліся, ці атрымаецца ансамбль, ці будзе добрая каманда. Бо акрамя прафесіяналаў, у фільме заняты дэбютанты: студэнты Беларускага міжнароднага экалагічнага інстытута імя Сахарова і зусім маленькія хлопчыкі і дзяўчынкі. Але пачаткоўцы справай даказалі сваім старэйшым калегам, што здольныя на многае. Асабліва яркая гэта адчуваецца ў сцэне, дзе маленькае дзяўчо (Маша Волкава) плача па сваім любімым галубочку, якога забралі паліцаі. Не стрымала Марыя слёзы і падчас прэм'еры фільма ў музеі кіно. Мабыць, разумела, як нялёгка ёй, такой маленькай, даносіць да глядача той вялікі страх.

Не можа не ўсхваляваць ігра актэраў дэбютанткі Ніны Ліпскай у сцэне, калі хворую Надзю спрабуе згвалтаваць нямецкі паслугач. Атрымаўся кінэдэют і ў Дзяніса Зосіка, што сыграў Міколу-партызана.

Ёсць такая традыцыя: перад працай над фільмам здымачная група разбівае талерку, якую пасля завяршэння работы ўсе разам мусяць склеіць. Але часцей за ўсё сабраць разбіты посуд не атрымліваецца: хтосьці забудзецца на рытуал, хтосьці паспее з калегамі пасварыцца. У выпадку са здымачнай камандай "Страху" склеіць талерку ўдалося. "Дый наогул, каманда склалася, — прызнаецца Алена Трафіменка. — Побач са мной працавалі людзі, якія шчыра любяць кіно і сваю працу, а гэта і ёсць зарука поспеху".

Кацярына МАРГОЛЬ

На здымку: кінарэжысёр А. Трафіменка.

Фота А. Прупаса

Касіян Марыя СПІРЫДОН

Нарадзіўся 9 красавіка 1950 года. Дэбютаваў у 1970 годзе. Яго творы шматразова выдаваліся за межамі Румыніі. Лаўрэат нацыянальных і замежных прэмій. З'яўляецца арганізатарам шэрагу літаратурных перыядычных выданняў.

Трагічная пастэль

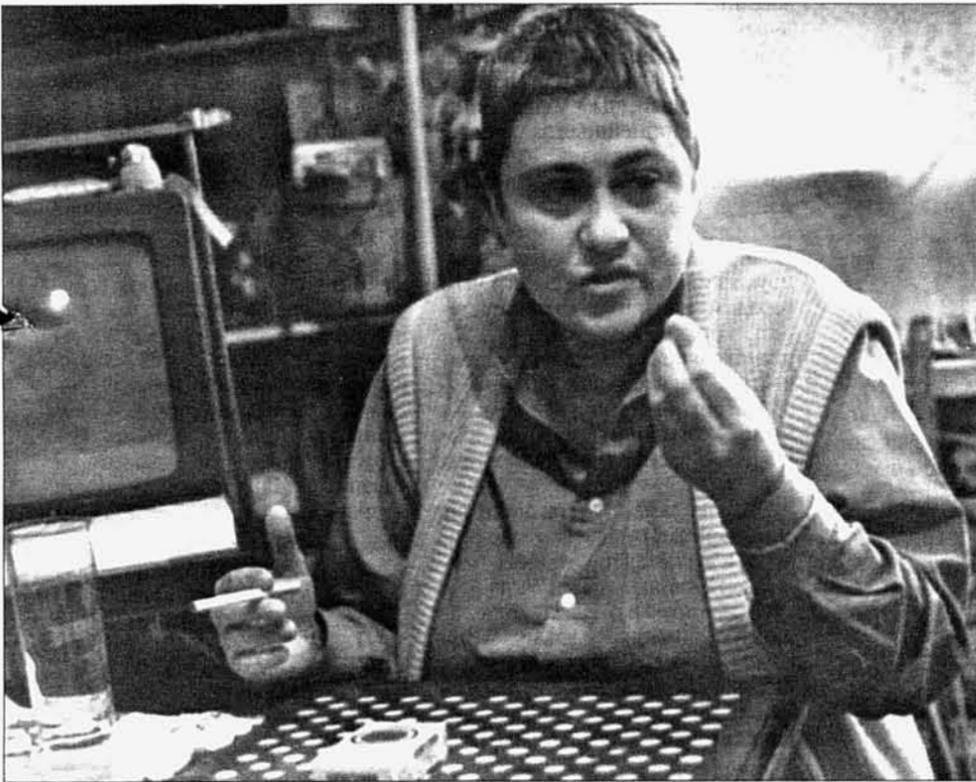
на мяжы смерці
ружы па горла ў зямлю закатаная
нібы выклік зіме
расцвілі

над імі жанчына бялізну
развешвае мокрую
праменіца ў вочы святлынь
а зорка на небе дарогу вяшчыце халодную

Не існуе

няма больш хлуслівай істоты
чым існы паэт
калі ён гаворыць (кахаю)
не вер
бо ўжо ў сэрцы ягоным
складаецца іншы верш
больш важны (будзь пэўная ў гэтым)
чым тыя ўрачыстыя словы
што з языка зляцелі
(даволі дзіўныя праўда
для вытанчанага паэта
які хоць крыху сябе павяжае)
не вер ніколі паэту
нельга верыць таму хто не любіць
нават самога сябе
ён пэўнасці і надзеі
на сны свае не ўскладае
ён іх руйнуе ілжэ ім
і ў вершы іх заганяе
каб жыць спакайнае было
ён быць жадае і часта
здараецца што бывае
тым хто іншых ад спячкі будзіць
тым хто верыць яму гатовы
калі ён крычыць (мне боляна
мая душа нібы рана)
не верце яму (прашу вас)
ён хлусліць (папраўдзе душа
даўно ўжо яго пакінула)
ягонае "я" распалася
злілося з травой з каласамі
але
не забудзьце пры гэтым
(хоць не тойце свайго вар'яцтва)
ён усё разумее
і хлусліць

З румынскай пераклаў
Васіль ЗУЕНАК

Але як там ні было, у барацбе "цёмнага" глядача і карціны перамагла апошняя. Бо ў рэшце рэшт, карціна прымусіла залу замаўчаць.

Прэм'ера "Страху" ў Музеі беларускага кіно прайшла інакш. З-за вялікай колькасці ахвочых паглядзець фільм давялося зрабіць два сеансы. Падчас

ведваюцца нямецкай службі. Пад пагрозай забойства мужа і дачок маці выдае паліцаям Міколу...

Кульмінацыя з галавой выкрывае рэжысёра-жанчыну. Жанчыну-маці. Проста жанчыну. Сама Алена Трафіменка не асуджае маці: "Трагічнасць не можа быць адмоўная ці станоўчая.

Натхненне — і радасць...

сапраўды незабыўнага, здзівіць зусім не проста. Тым не менш, сёлетняй восенню мы былі прыемна ўражаныя, трапіўшы ў сталічную Залу камернай музыкі на творчы вечар паэтэсы Тацыяны Мушынскай "Кахаю..."

Доўгі час артысты нашага Нацыянальнага тэатра балета ведалі Тацыяну ў якасці журналісткі і балетнага крытыка. Пра балет яна заўсёды пісала з веданнем справы, часта наведвала спектаклі, выдала шэраг кніг, прысвечаных нацыянальнай харэаграфіі і яе дзеячам. А ў той вечар у зале панавала ўзнёслая атмосфера свята высокай музыкі, высокай паэзіі, свята бяспрэчнага мастацкага густу. Калі выканаўцы і глядзельная зала існуюць не паасобку, а ўтвараюць непардзельную субстанцыю. Калі яркія эмоцыі і глыбокія, нечаканыя думкі твора знаходзяць імгненны водгук у сэрцах.

Дый публіка была невыпадковая, музычна-тэатральная, у тым ліку і многія вядомыя людзі: Сяргей Картэс, Галіна Гарэлава, Алег Хадоска, Уладзімір Карызна, Юлія Чурко, Вольга Дадзімава, Міхась Тычына, Вячаслаў Рагойша...

Агульны настрой "электрызавала" і тая акалічнасць, што больш як палова твораў выконвалася ўпершыню. І радок на праграмы: "вечар прэм'ер" выглядаў вельмі дарэчы.

Вельмі добра, што тэлеканал "Лад" цікавіцца і беларускай паэзіяй, і беларускай музыкай, фіксуе такія вечарыны.

У двух аддзяленнях канцэрта прагучалі творы пяці кампазітараў, напісаныя на тэксты Т.Мушынскай: Эдуарда Зарыцкага, Дзмітрыя Далгалёва, Віктара Кажухара, Аліны Безенсон, Алены Атрашкевіч. Яны працуюць у зусім розных стылістычных манерах, маюць індывідуальныя почыркі... Але ў кожным з іх твораў — глыбіня разумення жыцця, і чалавеча. Тонкасць раскрыцця паэтычнага тэксту. Можа, невыпадкова з відавочным задавальненнем выконваюць такія творы артысткі еўрапейскага ўзроўню: Вольга Сотнікава, Нэлі Душчынская, Галіна Сакольнік, Святлана Старадзетка.

Праграма вечара была пабудавана досыць лагічна і зразумела. Першае аддзяленне — рамансавыя творы, другое — харавыя, дзе неверагоднай прыгажосцю музыкі, выразнасцю драматургічнага развіцця ўразіла харавая паэма "Кахаю...", якая і дала назву вечарыне. Паэма ў дзевяці частках, напісаная кампазітарам А.Атрашкевіч на словы Т.Мушынскай, прагучала ўпершыню. Адчувалася, што выканаўцы — Дзяржаўны камерны хор Беларусі пад кіраўніцтвам цудоўнага дырыжора Наталлі Міхайлавай,

Яшчэ з таго часу, калі мы абое з'яўляліся салістамі Нацыянальнага акадэмічнага тэатра балета Беларусі і танцавалі на яго сцэне вядучыя партыі, узнікла неадольная патрэба: бачыць і чуць усё новае і адметнае ў сучасным мастацтве. Спектаклі — музычныя і драматычныя, канцэрты, фільмы, выстаўкі... Думкі і пачуцці, зафіксаваныя ў форме мастацкага твора, сілкуюць артыста заўсёды патрэбнымі эмоцыямі, уражаннямі, назіраннямі.

Так было і ў той час, калі разам з беларускім балетам або падчас індывідуальных гастрольных тураў мы трапілі ў Італію, у Фінляндыю і Румынію, у Польшчу, Балгарыю, Данію, Швецыю, Нарвегію і яшчэ многія іншыя краіны свету. Так было і пазней, калі ўжо ў якасці педагогаў класічнага танца, рэпетытараў і пастаноўшчыкаў нам давялося працаваць у дзяржаўных і прыватных балетных школах Сірыі, Кітая, Турцыі. І мо таму артыста, які мае ў схованках памяці столькі яркага,

салісты Тацыяна Вайтовіч і Сяргей Лазарэвіч — з вялікай творчай асалодай спяваюць гэты тэкт і гэтую музыку.

Рэдка на якім канцэрце бывае такая шчырая рэакцыя глядзельнай залы, такі вадаспад апладысмантаў і кветак, які літаральна абрынуўся на артыстаў і галоўную геранію вечара. Што ж, застаецца толькі чакаць наступнай вечарыны Тацыяны і думаць, якія мастацкія адкрыцці новая вечарына нам паабяцае...

Віктар САРКІСЬЯН,
народны артыст Беларусі,
прафесар Беларускай акадэміі музыкі;
Вольга ЛАПО,
балерэна, педагог Беларускага
дзяржаўнага харэаграфічнага каледжа
Фота В.Спрыгана

Руды кудлаты двортэр'ер на мянушцы Маня даверліва кінуўся да мяне навітацца. Гаспадыня чацвераногага жэўжыка раскачвалася на арэлях і крыху стрымана ўсміхалася. "Добра выглядаеш", — навіталася Стася са мной. "Дзякуй, ты таксама", — адказала я Стасі.

З гэтай дзівачкай можна бясконца піць зялёную гарбату з мёдам, абмяркоўваць кастанедаўскія мадэлі Сусвету, размаўляць пра музыку, варажыць на будучыню па вялікім шшытку, куды Стася старанна

бе разам з пачуццямі, думкамі, марамі, іншымі вымярэннямі. — Адзін мой сябра, — узгадвае дзяўчына, — слухна заўважыў наконт "Сонца разліваецца": маўляў, ты, Стася, злятала ў нейкую дзіўную вандроўку да

падобныя. Я і папрацавала добра, і адпачыла выдатна. Ды наогул, з Фадзеевым працаваць спадабалася. Ён сапраўдны прафесіянал і добра ведае, што трэба музыкантам.

Рэжысёр Зміцер Панцялейка зрабіў для гурта кліп на кампазіцыю H₂O. Зараз ідзе падрыхтоўка да другога відэа — на кампазіцыю "Матрошкі", па сцэнарыі да якога патрэбна назбіраць ажно сто (!) дзяўчат.

Назва да гурта прыклеілася неяк самастойна, і не была строга прадумана. Сама Стася звязвае філасофскі падтэкст з

Зорка, якая ўпала, каб загарэцца зноў

іншых планет, а калі вярнулася, адразу ж запісала дыск... Я з ім не магу не пагадзіцца.

Дзяцінства Станіслава правяла ў Стайках, дзе 14-гадовая спявачка назбірала гурт такіх жа, як і сама, апантаных музыкай сябравак. Першыя "канцэрты" адбываліся за домам, куды былі прынесены ўсе неабходныя музычныя "прыбамбасы".

Калі юная артыстка падрасла, то бацькі адправілі дачку ў вышэйшую навучальную ўстанову, дзе Стася хуценька сымправізіравала нешта на фартэпіяна.

— Памятаю, як ва ўсіх прысутных вочы зрабіліся круглымі ад здзіўлення. Падобную рэакцыю я заўважаю падчас кожнага канцэрта, і мне прыемна бачыць гэта.

У абранай бацькамі ўстанове Стася вучыцца не стала, а пайшла на праект ў Інстытут сучасных ведаў, дзе і атрымала вышэйшую адукацыю па спецыяльнасці мастацтва эстрады.

Нараджэнне гурта "Па вачах" ягоная лідэрка называе лёсам. Некалькі гадоў таму сябры дапамаглі Стасі стварыць на лецішчы студыю. Літаральна пасля чацвёртай рэпетыцыі музыканты набраліся смеласці і папрасіліся "на разагрэў" вядомага расійскага гурта "Сплін", які гастраліваў у беларускай сталіцы. Самаўпэўненасць і імпэт маладосці атрымалі сваю ўзнагароду — гурт заўважылі, ацанілі, а дэма-касета адправілася ў Маскву. Як вынік, у 2003 годзе на Real Records з'явілася доўгачаканая "дзетачка" — "Сонца разліваецца". Тры песні з дэбютнага альбома спрадзюсіраваў Макс Фадзееў, вядомы па праектах Глюкозы, Лінды, "Фабрыкі зорак".

— Песні з Максам мы запісвалі ў Празе, — узгадвае Стася. — Там такія мясціны прыгожыя, нечым на Стайкі

Кастанедай.

— У жыцці як? Мы бачым адно, а на самай справе за формай хаваюцца зусім іншыя рэчы і сэнс. "Па вачах" — гэта свет, які нас акаляе, але нашыя фантазіі могуць змяніць ягоныя абрысы. Нават звычайнае дрэва можа выглядаць па-рознаму на здымках розных фатографіаў.

Станіслава чытае шмат. "Кнігі развіваюць асабістае ўяўленне і не даюць мне глядзець на рэчы і з'явы, сыходзячы толькі з вынікаў інтэрпрэтацыі розуму..."

Яна любіць, калі вакол усё добра. Раздражняе празмерная бязглуздасць чалавечых учынкаў: "Няўжо дыпламаты не могуць спыніць вайну? Мы ўжо каторы год назіраем за гэтым цыркам і нічога не можам зрабіць. Такая бездапаможнасць мяне раздражняе. Я, як і любая жанчына, жадаю нарадзіць дзяцей і каб яны жылі ў мірны час.

Калі людзі не кінуць рабіць глупствы, прырода выверне ўсё і ўсіх. Кожны сам сябе асудзіць за асабістае зло..."

Зараз "Па вачах" рыхтуюць новы альбом, многія кампазіцыі з якога прысвечаны прыгожай палове чалавецтва.

— Апошнім часам дзяўчаты сталі больш характарнымі, больш амбіцёзнымі. Бо жанчыны больш цікавейшыя і мудраўшы за мужчын, — тлумачыць Стася такі падыход.

Пацвярджэнне яе словам — кампазіцыя "Дзяўчынка трохтысячных гадоў" — тая, якая "ходзіць на балет, носіць пісталет". Яшчэ адна навінка ад Стасі — трэк "За аблакамі", якую спявачка запісвае ў дуэце з Лёшам з гурта "Стоўкс".

... Са Стасяй можна размаўляць бясконца. Пакуль не скончыцца зялёная гарбата з мёдам. Пакуль хто-небудзь не патурбуе па тэлефоне. Дакладней — Стасю можна бясконца разгадваць. І ніколі не атрымаецца да канца.

— Дарэчы, ведаеш, што азначае маё імя ў перакладзе з грэчаскай мовы? Зорка, якая ўпала, каб загарэцца зноў...

Што ж, можна было б здагадацца...

Кацярына МАРГОЛЬ

Фота забяспечана аўтарам

Львоўская мазаіка

З падарожнага нататніка

Гэтым летам падарылі сабе паездку ў Львоў. Жончын старэйшы брат працуе там у Інстытуце геалогіі навуковым супрацоўнікам, паабяцаў звязіць у Карпаты.

• Сакольнікі — прыгарадная вёска. Таксісты прапаноўваюць завезці за 25 грыўняў (каля 10 дэляраў), але пад'ехаў пляменнік на ўласнай маршрутка. Маршрутка тут каштуе 80 капеек. Іх разоў у дзесяць больш, чым у нас, і яны разы ў два таннейшыя за нашыя.

• Першая вылазка — на Высокі замак. Гэта высачэзная гара ў цэнтры горада з рэштаў старажытнага мура на самым версе. Пасярэдзіне глядзельная пляцоўка з узнятым над ёю і над усім горадам нацыянальным прапарам. Горад — як на далоні. Як рознакаляровая мазаіка. І старажытны, ашчэцінены шпілямі, з брукаванкай, сярэднявечнымі дамамі, крапаснымі мурамі, храмамі і сучасны — з квадратамі гмахаў.

Высокі замак даў назву шмат якім фірмам, гандлёвым маркам, а таксама газеце, якая распаўсюджваецца па ўсёй Украіне.

• Сфатаграфіраваліся каля велічных помнікаў Адаму Міцкевічу, Тарасу Шаўчэнку, Івану Франку, князю Данілу Галіцкаму, які заснаваў горад і назваў яго ў гонар сына Льва... Самы раскошны дый самы высокі помнік — Міцкевічу. Толькі ўважаюць яго тут палякам. І толькі польская мова гучыць каля мемарыяла. Палякі шчоўкаюць затворами фотаапаратаў, палякі ганарацца сваім геніем. Нібыта хочучь, каб ліцвін, як ён сам сябе называў, Міцкевіч нарэшце і сам паверыў у тое, што ён паляк.

• Пункты абмену валюты і банкаматы на кожным кроку. Было б што мяняць. Пляменніца Волечка кажа, што ў Львове дзесяць працэнтаў багаццяў і дзевяноста — беднякоў. Сярэдні клас практычна адсутнічае.

• Паўз кожную шэрую мазаіку брукаваных вуліц рознакаляровая мазаіка склепаў. Яны аж стракаць уваччу. Гандлёвыя, з маляўнічымі, яркімі рэкламнымі шылдамі, з ілюмінацыяй — як у Польшчы. Паўсоль плакаты з заклікам купляць сваё, украінскае.

• З гаспадаром пайшлі на гароды (яны на гары, а каменныя дамы — на схіле) накасіць козам ды трусам зеля. Сваё бульбянішча ён ужо ачысціў, і цяпер ачышчаем чужыя, за што людзі вельмі ўдзячныя. Раздражняе хіба тое, што вышэй усю дарожку перакрывае навуотка-зіхоткі мікрааўтобус. Дом, каля якога стаіць аўто, багацейшы за астатнія, з выкладзеным італьянскаю пліткаю падворкам і мноствам кветак. Валодзя крыва пасміхаецца, маўляў, колькі ўжо разоў казаў суседу "зверху", каб ставіў машыну бліжэй да паркана, ды як аб сцяну гарахам. Што багацею праблемы бяднейшага. А той бяднейшы — кандыдат навук, выкладае ва ўніверсітэце...

• Косім на гары зелле. Над галавамі нізенька пралятае велізарны пасажырскі лайнер. Тут непадалёку аэрадром. "Я якраз быў во тут, на гэтай гары, калі на аэрадроме падчас святочных паказальных выступленняў проста на

людзей упаў самалёт, — кругнуў галавою Валодзя. — Чаго было ўсім перціся туды, калі нябеснае відовішча адусюль бачнае?" Помніцца, мы адразу ж патэлефанавалі яму, калі па тэлевізары ўбачылі кадры катастрофы.

• Валодзя ўжо сорок гадоў жыве ў Львове, але пачувае сябе беларусам, сочыць за падзеямі ў Беларусі, наведвае мерапрыемствы тутэйшага згуртавання беларусаў імя Скарыны, як галодны на хлеб, накідаецца на любое беларускае выданне — газету, часопіс, кнігу. Прывёз яму паўгадавы камплект "ЛіМа", які здаўна выпісваю і знарок прыхоўваю. Валодзя ўручае мне сваю самыдатаўскую кніжачку-сшыгак. Беларуская мова ў ёй з дамешкам украінскай. І настальгія ну проста нясцёрпная:

*Добрай раніцы, сіні пралесак,
і маё дарагое Палессе,
Белы-белы туман на світанку,
Бэзу куст, што расце каля ганку.*

*Хмаркі белыя ў небе пльывуць,
І на сэрца тугу наганяюць,
І мяне на Радзіму завуць —
А гады, як лісты, атапаюць.*

• У Валодзі ўсе вершы прысвечаны Радзіме, бацькоўскаму кутку, які застаўся на Лунінецчыне, у вёсцы Сасноўка. І чамусьці ніводнага пра тую зямлю, дзе ён жыве васьмь разоў у год.

• У львоўскай абласной газеце "Поступ", куды завітаў з цікаўнасці, з беларускіх пісьменнікаў добра ведаюць толькі Быкава, Караткевіч ды Багдановіч. Перакладзены на ўкраінскую Багдановіч летась з'явіўся ў львоўскіх кнігарнях.

• Карпаты... Дзве гадзіны язды на мікрааўтобусе, і мы ў гарах. Тут яны не надта высокія. Спрэс парослыя елкі ды іншыя дрэвы. Па дарозе сюды ў газеце "Высокі замак" знайшоў карэспандэнцыю пра тое, што ў Карпатах развілося як ніколі шмат атрутных гадзюк. На момант выхалу газеты ўжо пацярапілі ад іх укусаў 15 чалавек, сярод якіх пяці- і двухгадовае дзіця. Прычым трагічныя выпадкі здараліся нават на падворках горных вёсчак. Таму дзяцей далёка не адпускаем.

Найцікавей — каля валаспады. Ён хоць і не высокі — каля пяці метраў, ды стаяць пад магутнымі халоднымі скідамі валды цяжка, нібыта на цябе сыплецца каменне.

А якое тут чыстае паветра! А якое ўражанне ад глыбокіх каменных цясін! Агромністыя елкі, што не ўтрымаліся на кручых, звысоў па адвесьнай каменнай сцяне ўніз вершалінамі, нібы лячэчныя. Некаторыя каранямі зачэпіліся за трэшчыну на тым баку цясінны, а вяршыню паклалі на гэты бераг. Атрымалася адмысловая кладка. Але паспрабуй ступі на яе. Паляціш туды, дзе далёка ўнізе скача па каменных імклівае серабро.

• Калі развіталіся, Валодзя падарыў вырабленае з каменю (якніак, геалаг!) яйка. Курынае, дый годзе. Адно што густа-зьялёнае і цяжкае. "Гэта серпанцініт, змяіны камень", — сказаў ён.

Яйка з серпанцініту. Гучыць. І блішчыць-блішчыць.

Анатоль КРЭЙДЗІЧ

Цяжка не пагадзіцца з тым, што Купалаўскі — самы вядомы сярод усіх нашых тэатраў. І разам з тым ягоная біяграфія мае шмат «белых плям» нават для зайзятых аматараў-тэатралаў...

Былі Адэса і... фронт

Дык якія старонкі тэатра застаюцца невядомымі глядачам? — у першую чаргу старонкі ваеннай біяграфіі. Як і вядзецца, новы 1941 год трупы Першага Беларускага дзяржаўнага тэатра (або БДТ-1, так тады называўся Купалаўскі) сустрэла гуртом, седзячы за святочным сталом. Настрой быў узнёсла, бо пра трупы гаварылі ўголас, спектаклі, што ішлі на сцэне БДТ-1, адзначаліся шырокай творчай публікай як перадавыя. Да прыкладу, «Хто смяецца

тады, як гучала паветраная трывога. Так ужо павялося, што па вечарах на сцэну выходзіла толькі... частка трупы, тады як другая частка дзяжурыла ў санітарных і супрацьпажарных атрадах. Аднак так надарылася, што Адэсу давялося пакінуць: войскі адступалі. Горад на пэўны час апынуўся ў руках нямецкіх захопнікаў.

А што ж наш тэатр з Мінска? Ён у поўным складзе быў эвакуіраваны ў Томск; амаль усе яго супрацоўнікі атрымалі браню.

Там, у Томску, далёка ад баявых падзей, акцёры вучылі не толькі ролі, але і... ву-

слова «немцы» (а не толькі «фашысты», «гітлераўцы») асацыявалася з нечым брудным, гідкім, недачалавечым.

Вандроўкі, выступленні, узнагароды

Трупа тэатра выступала перад чырвона-армейцамі сіламі дзвюх брыгад; выязджалі на Беларускія і Калінінскія франты, дзе ладзілі сустрэчы, канцэрты, паказвалі спектаклі. Маюцца такія лічбы: у перыяд з 5 чэрвеня па 23 ліпеня 1943 года толькі адна з тэатральных брыгад у часіях Калінінскага фронту паказала 78 канцэртаў і 72 спектаклі! Неверагодная колькасць... І, думаецца мне, самымі жаданымі і чаканымі былі яны не так на перадавой, як у шпіталях, дзе ішлі на папраўку байцы. Падобныя канцэрты давалі магчымасць хоць часова забываць на баі і раны, на боль...

Л. Ржэцкая і П. Кармунін

«Бывайце здаровы, жадаем вам шчасця...»

З. Браварская

чыліся абрабляць соткі, становіліся зайзятымі агароднікамі. А справа ў тым, што ўсім творцам былі выдзелены агароды, каб выжыць і пракарміцца. І творцы аддзячылі гараджан: яны не толькі ўзнавілі патрыятычныя спектаклі («Партызаны», «Платон Крэчат»), але і пачалі рэспеціраваць новыя пастаноўкі антыфашысцкай накіраванасці (да прыкладу, спектаклі К. Сіманавы «Хлопец з нашага горада», А. Карнейчука «Фронт»)...

Пацеркі — на хлеб

І зноў новымі пастаноўкамі тэатр звярнуў на сябе пільную ўвагу. Аказваецца, «Фронт» быў, як пісала тагачасная крытыка, «наватарскі і смелы спектакль...». А пасля гастролі ў Новасібірск мясцовая прэса напісала: «у глядзельнай зале ў дні вайны яшчэ не бачылі такой гарачай праявы гневу, нянавісці да ворага, як на спектаклях беларускіх артыстаў».

Так ішоў час; абстаноўка на фронце рэзка змянілася, цяпер баі каціліся ў адваротны бок... І зноў купалаўцы апынуліся за святочным сталом, вітаючы новы 1943 год. Па згадках Стэфаніі Станюты, ёй давялося вымяняць свае пацеркі на бохан хлеба; яна ж запрасіла калег да сябе ў халодны пакойчык, дзе стаяла ўпрыгожаная ёлка і быў накрыты стол. Назбіралася роўна 13 чалавек, і, каб не надарылася бяда з-за такой лічбы, актрыса выбегла на вуліцу і за некалькі хвілін да новага года прывяла госця. Ім аказаўся эвакуіраваны ў Томск чалавек, які яшчэ не меў прыстанішча і хадзіў па вуліцах у разгубленасці...

Хочацца верыць, што гэты ж чалавек прысутнічаў і на прэм'еры спектакля ў красавіку 1943 г. Тады купалаўцы паставілі спектакль па п'есе К. Сіманавы «Рускія людзі». Цікава, што твор быў надрукаваны ў газеце «Праўда». І, як многія пастаноўкі тых год, і гэтая — выходзіла нянавісць і гнеў да немцаў... Дарэчы, мне расказвалі сведкі тых далёкіх часоў, што пасля вайны

Як згадвалі самі артысты, больш за ўсё публіцы падабаліся музычныя нумары; байцы часта падхоплівалі не толькі рускія народныя, але і беларускія песні. А ведаецца, якая песня звычайна гучала на развітанне? «Бывайце здаровы, жадаем вам шчасця, а мы ад'язджаем ў суседнія часткі...» Во як!

Надоўга засталася ў памяці купалаўцаў вандроўка па Нарымскім краі, дзе правілі 1,5 месяца. Менавіта там яны былі першапраходцамі, бо наезджалі ў такія мясціны, дзе да беларускіх артыстаў творчых калектываў ніколі і не бачылі. Выступалі то ў хатах-чыгальнях, то ў хатах мясцовых рыбакоў, а то й проста пад адкрытым небам.

За сваю працу акцёры мелі ўзнагароды; да прыкладу, частка іх атрымала медаль «За доблесную працу ў гады Вялікай Айчыннай вайны», а частка — Стэфанія Станюта, Уладзімір Кудрэвіч, Зінаіда Браварская, Павел Кармунін, Мікалай Яроменка — нават сталі лічыцца ўдзельнікамі вайны, што надалей давала пэўныя льготы.

І назвалі Купалаўскім

Пасля таго, як усім стала зразумела, што перамога за савецкімі людзьмі, купалаўцы зноў аднавілі рэпертуар, уключыўшы ў яго і камедыі. У маі 1944 года яны весела ігралі «Паўлінку» і «Прымакоў» Купалы. Дарэчы, з таго часу яскравая «Паўлінка» стала

ледзь не візітовай карткай тэатра, яе паказвалі ва ўсе гады. Так што ні дзіва, што гэты спектакль успрымаецца публікай як сапраўдная народная камедыя.

Аднак далейшыя часы прынеслі не толькі радасць, але і расчараванне, боль. Цягнік, на якім артысты восенню 1944 года вярталіся ў Мінск, трапіў у аварыю, найбольш пацярпеў той вагон, дзе была наша трупа, некалькі акцёраў загінулі. Сярод іх К. Быліч, Б. Аляксеенка, І. Шчасновіч, М. Шашалевіч (жонка скульптара Заіра Азгура), а таксама тэхнічныя супрацоўнікі і члены іх сем'яў. Загінула і маленькая дачушка мастацкага кіраўніка тэатра Глеба Глебава; усяго — 9 чалавек. Як і чаму адбылася аварыя, невядома, чуткі ж хадзілі розныя: і дыверсанты, і нячыстая сіла, і разгільдзяства...

Канечне, гэты выпадак зменшыў радасць сустрэчы з родным горадам. Аднак жыццё, у тым ліку і творчае, працягвалася. І вось БДТ-1 распачынае ўжо свой першы сезон; мінчукі глядзяць узнёсла-радасную «Паўлінку», і цяплеюць іх сэрцы, і адаграюцца іх душы...

А ў снежні 1944 года ўрад БССР прысвоіў тэатру імя народнага паэта Беларусі Янкі Купалы; вось тады яны і сталі сапраўднымі купалаўцамі — прадаўжальнікамі народных традыцый.

Вольга МЕШЧАРАКОВА

Фота забяспечана С. БЕРАСЦЕНЬ

Б. Платонаў і С. Станюта

Ці засмечваюць мову дыялектызмы?

Гэты артыкул прысвячаю светлай памяці Ніны Іванаўны Глевіч — мовазнаўцы, што некалі вучыла мяне, якая даследавала ў тым ліку і дыялектызмы.

Уверсе расце дым — кагалзе прайшоў поезд (Кузьма Чорны). Так дражніла іх кампанію школа за аднолькавага колеру істужкі ў косах, па-мясцовому — пахісткі (Максім Лужанін). Стала чагосьці жаліва, чагосьці стала браць горнасьць (Іван Мележ). Гэта ж напэўна Якуб выразаў у гэтым дубе дзікія пчолю — слепет; Чую — Цыганчука кручаны сабака пакусаў; — Бяжы лепш у хату, кіякі трызі... (Барыс Сачанка).

Неяк у навуковай працы аднаго сьлыннага вучонага мне давалося прачытаць пра тое, што беларускія пісьменнікі нібыта "псууюць" нашу мову, "засмечваюць" яе — унарававаю, літаратурную — частым ужываннем дыялектызмаў, неапраўданых наватвораў і інш. Безумоўна, той лінгвіст (не будзем называць канкрэтнае прозвішча, бо за ім стаіць агульны, калектыўны пункт гледжання) у нечым мае рацыю. Але не заступіцца за пісьменнікаў, не выступіць у іх абарону я не магу таксама. Бо калі ведаеш, што такое літаратурны твор і як ён нараджаецца, то разумееш спецыфіку мовы мастацкага тэксту... Гэта не навуковы артыкул і не падручнік. Гэта нешта абсалютна іншае. Іншыя і патрабаванні да літаратурнага твора.

Асноўнае прызначэнне такога твора — адлюстроўваць жыццё і адначасова думкі, памкненні аўтара,

Наша мова насычана шматлікімі тэрмінамі, якія бяруць свой пачатак з міфаў. Асабліва гэта тычыцца старажытнагрэчаскіх і старажытнарымскіх міфаў. Мы выкарыстоўваем запазычаныя словы штодзённа і нават не задумваемся пра іх паходжанне. Калі мы едем па гарадскіх вуліцах і бачым аўтамабільныя заторы, бязладную мітусню натоўпу,

пісьменніка. Трэба сказаць, што апошні часта з'яўляецца даволі супярэчлівай асобай (на думку вучонага, магчыма, нават "хворай") і таму не разумее нават самога сябе. Але затое ён адораны звыш, адчувае тое, што ад большасці смяротных схавана, утоена. Ён кантактуе з вышэйшымі сіламі, валодае інтуіцыяй. Кволая нервовая сістэма не дазваляе пісьменніку ачарсцвець, зрабіцца аб'ектам да чалавечых пакут і няшчасцяў. Гэтак жа тонка, клапатліва пісьменнік ставіцца і да свайго творчага інструмента, сродку выяўлення сваіх мар і спадзяванняў — мовы. Ён укладвае ў літаратурны твор усю сваю душу і мяркуе, што яго зразумее і падтрымае чытач. А для таго, каб дасягнуць гэтага, аўтар проста не можа карыстацца сухім канцылярскім стылем, пазбаўленым усялякіх эстэтычных рыс і слоўных упрыгажэнняў. Слоўнікі? Канечне, перад пісьменнікам, як і перад кожным аду-

каваным чалавекам, паўстае пытанне, якімі з іх карыстацца. З аднаго боку, у нас ёсць "Глумачальны слоўнік беларускай мовы" ў 5 тамах (Мн., 1977—1984) і "Глумачальны слоўнік беларускай мовы" (Мн., 2002), а таксама "Слоўнік беларускай мовы. Арфаграфія. Арфазія. Акцэнтуацыя. Словазмяненне" (Мн., 1987). Хапае і іншых слоўнікаў сучаснай беларускай літаратурнай мовы: руска-беларускіх, беларуска-рускіх... Не зусім, думаецца, састарэлі і складзеныя раней, у 1960—1970-х гг., акадэмічныя слоўнікі і граматыкі. У кожным разе, трэба ведаць, што ў нас ёсць такое багацце і што не выкарыстоўваць яго — проста грэх.

Аднак, з другога боку, пісьменнік мае права і на нейкае наватарства, словатворства, ужыванне мясцовых слоў, якія ажыўляюць і асвяжаюць мастацкі тэкст. Асабліва часта выкарыстоўвалі дыялектызмы, як мы ведаем, перад пісьменнікі г. зв. "сярэдняга" пакалення — І. Чыгры-

наў, І. Пташнікаў, І. Мележ, Б. Сачанка ды і шмат хто з іх старэйшых калег па пярэ — К. Чорны, М. Лужанін... Не пураліся самабытных, арыгінальных, непаўторных слоў і такіх мэтры, майстры, класікі беларускай літаратуры, як Янка Купала і Якуб Колас. На гэту тэму напісана і апублікавана ўжо не адно навуковае даследаванне. Таму не будзем удавацца, як кажучы, у залішнія падрабязнасці, а толькі падкрэслім: пісьменнік мае права на нешта гэткае (што можа здавацца некаму вострым, нечаканым і г. д.). Іншая справа — як гэты падыход аўтара да свайго твора ўспрыме чытач.

На мой погляд, з літаратурнага твора катэгарычна нельга выкідаць цікавыя, адметныя словы і выразы (хай сабе ад іх і патыхае штуркарства). Нельга пакідаць у мастацкім тэксце выключна адну канву, сюжэтную лінію. Варта і неабходна дбаць і аб прыгажосці, дасканаласці эстэтычнай формы.

Давайце разам абмяркуем гэта, выкажамся на старонках "ЛіМа" наконт таго, што вы думаеце пра моўны бок твораў сваіх знаёмых, сяброў, аднадумцаў. Што вы думаеце наконт моўнага наватарства і літаратурнай нормы? Давайце распачнём дыскусію, давайце выкажамся. Асабіста я лічу, што пісьменнік "па жыцці" павінен весці талент і моўны густ, а толькі потым ужо — нарматыўны слоўнік...

Між іншым, надрукаваны ў "ЛіМе" артыкул У. Дамашэвіча, прысвечаны моўным праблемам, выклікаў самы гарачы водгук у высокіх акадэмічных колах.

Святлана ЯВАР

сялосці і дабрабыту. Ёй прыносілі ахвяраванні падчас шлюбу. Па іншых звестках нашы продкі ўшаноўвалі Ладу як "Вялікую Багіню". Іншая багіня дахрысціянскага пантэона, багіня вясны, малодсці і прыгажосці, якая таксама судносілася з таямніцай шлюбу, плоднасці і ўрадлівасці — багіня Ляля, Ляля. Слова "ляля" ў шэрагу славянскіх моваў азначае: немаўля, дзіця, лялька, люлька (дзіцячая калыска). Ад Лялі паходзіць і рускае слова "лелець" (пестить), г.зн. калыхаць, лашчыць, беражліва насіць дзіця. Лелека — бусел, які паводле распаўсюджанага павер'я, прыносіць дзяцей.

Жыжга, Жыжэля, Жыжу — бог агню. Гэты бог паводле ўяўленняў беларусаў ходзіць пад зямлёй і там выдыхае з сябе агонь. Калі ён робіць гэта паціху, то зямля проста саграецца, а калі хутка, то на зямной паверхні ўзнікаюць пажары, якія знішчаюць лясы і сенажці, высушваюць палі і гароды. Адсюль і выслоўі: "Жыжг уназдзіўся", г.зн., што нярэдкімі сталі сухомы і пажар; "неадчэпны, прыліпчывы, як Жыжг", "Жыжга села" — так называюць лішай, ці вогнік на вуснах. А вось Зюззя — персанаж беларускай міфалогіі, які ўвасабляе зімовую сцюжу, а таксама каляндарны перыяд ад Калядаў да веснавага раўнадзенства. З гэтым персанажам звязаныя такія беларускія словы, як зюзель (мерзнуць), азызнуць (змерзнуць на холадзе) і г.д. А вось выслоўе: "як зюзя набраўся", ці "назюзюкаўся" адносіцца да горкіх п'яніц з-за падабенства іх чырвоных насоў да чырвонага носа Зюзі.

Гэта толькі малая частка прыкладаў невычэрпнага акіяна багацця нашай роднай і непаўторнай мовы. Трэба толькі ўважліва і з любоўю прыслухоўвацца да яе, і тады яна прыадчыніць вам свае таямніцы.

Ірына КЛІМКОВІЧ

Новае жыццё старажытных слоў

у нашай памяці адразу ўсплывае паняцце "Хаос". А гэтае слова прыйшло да нас з грэчаскага міфа, які апісвае першапачатковы стан рэчаў яшчэ да стварэння свету. Калі ж усе рэчы, створаныя з Хаосу, набылі акрэсленыя рысы, тады ўзнік Космас. Паняцце "Космас" азначае парадак і гарманічнае ўладкаванне. А цяпер узгадаем пудру, румяны, блішчык для вуснаў, фарбу для валасоў... Усё гэта разам завецца касметыкай, яна надае знешнасці прыгожы і дасканалы выгляд. А можна зазірнуць і ў музей, які атрымаў такую назву ў гонар муз, апякунак мастацтва ў старажытных грэкаў. І яшчэ, жывём мы ў Еўропе, якая атрымала сваё імя ў гонар смяротнай жанчыны Еўропы, каханай грэчаскага бога Зеўса. Шэраг прыкладаў можна доўжыць і доўжыць. Цяпер вернемся на нашу беларускую глебу.

У беларусаў, як і ў іншых славян, існаваў культ Роду і парадзіх, ён сфарміраваўся раней за культ Пе-

руна, у часы абшчына-родавага грамадства. У беларускай традыцыйнай творчасці Род увасобіўся ў вобразе Радзімы, Бацькаўшчыны, родных людзей, а "бязродны" азначае тое самае, што і бяздольны, няшчасны. Ёсць у беларускай міфалогіі паняцце-ўвасабленне прадвызначанага вышэйшымі сіламі сусветнага парадку — Кон, у больш вузкім сэнсе — лёс чалавека. Кон нельга адмяніць, але пра яго можна даведацца з дапамогай варажбітоў, знахараў і чараўнікоў. Адсюль і: наканава, да скону, скань, скончыць, ставіць на кон...

Усім беларусам вядомы такія ці падобныя выразы: "Каб цябе Пярун ляснуў...", ці "А каб цябе Кадук узяў". Пярун у агульнаславянскай і, у прыватнасці, у беларускай міфалогіі азначае бога грывотаў і маланкі. Сваіх супраціўнікаў: бога Вялесу (ён у выглядзе змея хаваецца пад каранямі дуба ці ў зямных водах), а ў пазнейшых вераваннях — іншых нячысцікаў, Пярун пераследуе сваёй зброяй: стрэламі-малан-

камі. А Кадук — нячысцік, які харчуецца немаўлятамі, чым прыводзіць да выроджэння роду. Ён — увасабленне хваробы эпілепсіі, ці інакш падучкі, альбо радзімца. Сваё імя Кадук атрымаў ад лацінскай назвы хваробы caducus (падучы).

Ёсць і такі дахрысціянскі бог беларусаў, як Ярыла. Пасля прыняцця хрысціянства ён увасобіўся ў вобразе св. Юр'я, свята якога адзначаецца 23 красавіка ці 6 траўня (паводле праваслаўнай традыцыі). Ярыла лічыўся не толькі богам вайны, але і богам урадлівасці, пад яго ўладай знаходзіліся дрэвы, расліны і зямныя плады. Адсюль і словы: яры (па-руску яростны), яравы, ярына, яркі (ягонае адзенне было снежна-белым, а шчыт сонечна-залатым).

Словы: ладзіць, уладкаваць, лад, ладзіны ды іншыя пайшлі ад багіні Лады. Яна знаходзілася як у агульнаславянскім, так і ў беларускім старажытным пантэоне. Па адных звестках Лада лічылася багіняй ве-

ЗАХАРАВА, 19

Пішыце на адрас: 220005, Мінск, вул. Захарава, 19, Рэдакцыйна-выдавецкая ўстанова "Літаратура і Мастацтва"; e-mail: minsk@lim.by

Адрас у Інтэрнеце — www.lim.by

Рэдакцыйна-выдавецкая ўстанова «Літаратура і Мастацтва» прымае да разгляду:

выдавецкія праекты самай шырокай тэматыкі;
выканае ўвесь спектр рэдакцыйна-выдавецкіх паслуг;
арганізуе рэкламу і прэзентацыю выданняў.

Вул. Захарава, 19,
тэл.: 284-79-65

Ліцэнзія на выдавецкую дзейнасць № 02330/0056810 ад 2 сакавіка 2004 года, выдана Міністэрствам інфармацыйна-Рэспублікі Беларусь.

Мы-беларусы

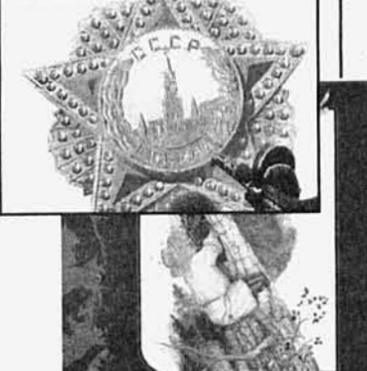

Беларусь мая, Трэсня мая...

ЧАРНОБЫЛЬСКАЯ РАНА

1941-1945

НАША ПЕРАМОГА

ЧЫРВОНАЯ КНІГА

Кнігі можна набыць у Рэдакцыйна-выдавецкай установе "Літаратура і Мастацтва". Тэлефоны адзела маркетынгу і рэкламнай дзейнасці: 284-79-65; 284-84-62.

Максім ГАРЭЦКІ:

“Так і мяне, заві якім хочаш сепаратыстам, а не бунтуй адно быць мне самім сабою і жыць па-беларуску.”

Имя В.Грышкаўца не новае ў беларускай паэзіі. Першы яго зборнік “Время отправления” пабачыў свет яшчэ ў 1981 годзе. І толькі праз дзесяць гадоў — другі — “Круг аистинный”. “Белые мосты” — трэцяя кніжка рускамоўнага літаратара з Пінска.

Адразу заўважна, што нават у назовах кніг В.Грышкаўца неадменна фігуруе метафарычны сімвал шляху (часу, дарогі, руху). І ў гэтым паэце не здраджвае сваёй лёсавай лініі. Чытаючы анатацыю да апошняй яго кніжкі, здзіўляешся, як змож

ён нават фізічна здзейсніць і здолець такую, у тым ліку і геаграфічна, багатую біяграфію: Пінск, Крым, Іркуцк, Бурація, Літва, Сяміпалачінск, Масква, Пінск... Вінаградар, журналіст, матрос, геолог, мантажнік, студэнт, вяртаўнік, вольны мастак...

Што праўда, не заўжды такая шырокая і рознапланавая біяграфія мае ў выніку адэкватны літаратурны плён. Чалавеку ў жыцці важна не толькі абазначыцца, але і духоўна перажыць уласнае бытаванне. Скажаць, што такой спробы ў В.Грышкаўца не было і няма, было б несправядліва. Ужо тое, што ён стаў лаўрэатам Міжнароднай літаратурнай прэміі імя Андрэя Платонава, гаворыць пра яго несумненны талент. Праўда, як на мой густ, то пераважная большасць вершаў паэта *грашыць* традыцыйным рускім стылем. Якім чынам ідэі славянафільства маглі праявіцца ў асобе палешука, скажаць цяжка. Зрэшты, а чаму б і не, улічваючы практыку вялікадзяржаўнай савецкай палітыкі цягам сарака гадоў з пяцідзясяці пражытых паэтам, які і па сёння

курсіруе паміж Масквой і Пінскам, міжвольна высноўваючы гармонію паміж хлебам духоўным і хлебам надзённым...

*Под шум листопада, под всхлипы дождя,
Очнись и опомнись — живу, уходя.
И вечно на кромке, у самых дверей —
Я тот, с кем на свете всего тяжелей.
Побитый, отпетый, пропитый до тла!
Спасибо, Отчизна, хоть ты бергела.*

Цікава, што маецца на ўвазе пад словам “Отчизна”? Айчына ці нешта большае? Бо сама Беларусь для В.Грышкаўца найперш радзіма, і найчасцей не Беларусь нават, а ўсяго толькі **Белая Русь** — любімая, але малая частка нечага больш велічнага. Я не хранічны нацыяналіст, але *спачуваю* людзям, у якіх “Отчизна” настолькі вялікая, што ўся цалкам не ўмяшчаецца ў іх сэрцах...

Вось і В.Грышкаўца амаль фізічна мучыць гэты яго дваісты сутнасны (падчас ненатуральны) стан: вычуваць сябе карэнным беларусам і адчуваць сваю чалавечую непаўнаватаснасць, апынуўшыся ў прасторы *бязрускасці*...

*Снова пришел я на берег твой, Припятъ,
Горьким туманом до пьяну упьюсь.
Родины боли — как водки — не выпить.
Тень на лице твоим, Белая Русь.
Спились бы, Родина! Только бы выпить,
Боль твою выпить до белого дна!
Плачут славянки — не высохнут Припятъ,
Чистые слезы, а речка черна...*

Нельга не заўважыць і празмерную *кабацкую ясеніншчыну* паэта. У 110 вершах гэтай зборнай кніжкі я налічыў аж 42 радкі з упамінаннем п’янікі, разгулу і апахмелкі! Ці не з гэтага, не заўжды здаровага стану В.Грышкаўца, берасцейскай паэт і фермер-мечэтан Мікола Папэка гэтай восенню вырашыў падсаладзіць жыццё калегу Мядовай літаратурнай прэміяй (раней ён уганароўваўся Мікола Купрэў і Алесь Каско). Пуд дармавога

пчалінага мёду (цэлае ядро!), спадзяёмся, дапаможа паэту акрыяць фізічна і духоўна. Нездарма ж у яго з’явіўся чарговы пожад душэўнага ачышчэння:

*Брось, братва, похмельную отвагу,
Что там водка — налегай на квас!
Будет, будет разводить болягу,
Тяжко мне, и я устал от вас.*

А што тычыцца праяўнай часткі гэтай кнігі, то пасля вершаў яна падалася не такой аднастайнай і таму больш прыцягальнай. Паэт аказаўся цікавым эсэістам і зямальным апавядальнікам. Яркія і адметныя вобразы і тыпажы яго сяброў і знаёмых, найчасцей далучаных да літаратуры, — вядомых і не надта — раскрываюцца ім не толькі літаральна, хоць падчас рытарычна і пафасна, але і па-мастацку высока і суперажывальна (Рудкоўскі, Купрэў, Янішчыц, Сыс, Калеснік, Гардзеі, Крэйдзіч, Бібіцкі, Ларын, Каратышэўскі, Аграноўскі, Туманай, Талкачоў, Рогаль...)

Цікава выпісана ім і родавая лінія: бацька, маці, дзядзькі, дзяды... Вось хоць бы гэты пасаж для агульнага чытацкага ўяўлення пра пахаванне дзеда:

“Помню, я долго, неотрывно, даже забыл о простуде, смотрел на крест. “Из дуба”, — то и дело говорили мужики. Мне он казался живым. Огромный, крепкий, каким был дед Рыгор. А еще запомнились слова отца, сказанные дядьке Петру, моему крестному, когда шли обратно в деревню, поминать. Если бы не те слова, вряд ли бы я так отчетливо запомнил похороны “балаховца” деда Рыгора. “Ох, и не любил нэбога гэты дзень”... А день был — 7 ноября 1964 года.”

Адным словам, усім зацікаўленым раю з пэўнай асцярогай прайсціся па коўзкіх і не зусім трывалых “белых мастах” таленавітага рускамоўнага паэта Валеры Грышкаўца. Асабліва тым, хто даўно прагне апынуцца на бацькоўскім беразе Айчыны... Адназначна і назаўсёды.

Выходзіць з 1932 года
У 1982 годзе
ўзнагароджаны ордэнам
Дружбы народаў

**ГАЛОЎНЫ
РЭДАКТАР**

**Анатоль
КАЗЛЮЎ**

Рэдакцыйная рада:

**Святлана
БЕРАСЦЕНЬ,**

Наталля ДЗЯНІСАВА,

Віктар КАВАЛЁЎ,

**Алесь ГАЎРОН —
в. а. намесніка
галоўнага рэдактара**

АДРАС РЭДАКЦЫІ:
220005, Мінск,
вул. Захарова, 19

ТЭЛЕФОНЫ:
галоўны
рэдактар — 284-66-73
намеснік галоўнага
рэдактара — 284-66-73

АДЗЕЛЫ:
публіцыстыкі — 284-66-71
пісьмаў і грамадскай
думкі — 284-81-53
паэзіі, літаратурнага жыцця,
крытыкі
і бібліяграфіі — 284-44-04
прозы — 284-66-73
музыкі, тэатра, кіно
і выяўленчага
мастацтва — 284-81-53
бухгалтэрыя — 284-66-72
Тэл./факс — 284-66-73

Электронны адрас:
e-mail: minsk@lim.by

Адрас у Інтэрнеце —
www.lim.by

Пры перадруку просьба
спасылка на “LIM”.
Рукапісы рэдакцыя
не вяртае і не рэцензуе.
Пазіцыя рэдакцыі
можа не супадаць
з меркаваннямі
і думкамі аўтараў
публікацый.
Набор і вёрстка
камп’ютэрнага цэнтра
РВУ “Літаратура і Мастацтва”

Выходзіць раз на тыдзень
па пятніцах

Друкарня Рэспубліканскага
унітарнага прадпрыемства
“Выдавецтва
“Беларускі Дом друку”
г. Мінск,
пр. Ф. Скарыны, 79

Індэкс 63856. Наклад 2470
Умоўна друк. арк. 3,72
Нумар падпісаны ў друк
15.12.2004 у 11.00

Міністэрства інфармацыі
Рэспублікі Беларусь
Выдавец:
Рэдакцыйна-выдавецкая
ўстанова
“Літаратура і Мастацтва”

Рэгістрацыйнае
пасведчанне № 715
Заказ — 1870

Д 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12
М 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12

Не так даўно пішучы пра папярэдняю кніжку А.Кірвеля, я, іранічна абмалёўваючы партрэт аўтара, заўважыў яго шкодную звычку да бесперапыннага палення гродзенскай “прымы”, на што, сустрэўшыся пасля публікацыі, літаратар заўважыў мне, што “прыму” ён сапраўды паліць, але не нашу, гродзенскую, а Санкт-пецярбургскую... А я, па праўдзе кажучы, думаў, што такое куродымнае паскудства толькі ў нас і водзіцца. Аказваецца, хапае гэткай закурнасці і ў самой культурнай сталіцы Расіі. (Чарговы партрэт А.Кірвеля на вокладцы новай кніжкі — усё з той жа, прыклеенай да губы, “прымай” —

нашай, не нашай? — адна з іх трасца; можна нават было б прымастакаваць поруч лэйбу: “Минздрав предупреждает...”)

“Сярод тых, хто тым ці іншым чынам спрыяе пошуку новых, больш аптымальных форм уздзеяння на чытача, беларускі пісьменнік з Санкт-Пецярбурга...” А.Кірвель, вядома. Аднак я вышэйзгаданую тэзу гэтак катэгарычна, як аўтар анатацыі, не сцвярджаю бы. Бо, на мой погляд, проза А.Кірвеля не толькі “знешне традыцыйная”, але гэтка ж і па сваёй сутнасці (форме і змесце). Магчыма за выняткам асобных тэкстаў. Лепш было б напісаць у анатацыі, што пісьменнік знаходзіцца ў пастаянным пошуку свайго літаратурнага стылю і свайго асабістага светаўяўлення. Гэта заўважна. Падчас засведчваюцца даволі ўдалыя знаходкі (казаць пра адкрыцці я пасярогся б... пакуль прынамсі).

Для тэкстаў гэтай кніжкі аўтар абраў выгрышную тэму — мастацтва і звязаныя з яго пазітыўнымі і негатыўнымі праявамі калізіі (найперш сферу чалавечай духоўнасці і душэўнасці).

На жаль, сям-там прастору тэксту *псуюць* вульгарызмы, як супрычыннікі аўтарскай

глухаты. Да прыкладу: “Штось узварухнула паветра, і Стэф азірнуўся: збочыўшы да дзвярэй, што вялі ў палату, ад яго адляліся да здзіўлення круглыя — Стэф ніколі такіх не бачыў — пругкія і пукатыя ягадзіцы — нібыта старанна надзьмутыя мячыкі”. І праз пару сказаў развівае тэму далей: “І гэтыя пах і колер ішлі адтуль — з сэрцавіны цела, — і ўсё яно цалкам — з гэтага смуглявага рэчыва, якому цесна ў выпадкова знойдзенай абалонцы, і ўсё, што маецца ў яго нетрах нейкім дзіўным чынам праз скуру, праз халацік знаходзіць сабе выйсце і рухаецца — не разам з целам, а трохі паперад яго — за метр ці паўтара, — і паветра само разыходзіцца ў бакі, каб прапусціць колер і пах, а само цела яшчэ водаль”. Аўтар піша адно, а чытаецца другое. І тут ужо, як кажучы, ад героя вес не духам, а натуральным душком...

Падобных месцаў у кніжцы няшмат, і можа таму на фоне дабротных тэкстаў яны такія заўважныя і выпуклыя. Аснова ж “Гукаў жыцця” здаровая і ясная. На мой погляд, як праява, ад кніжкі да кніжкі А.Кірвель прагрэсіруе. Што праўда, кніжак у яго многа. Будзем чакаць наступнай...

**ПРАЦЯГВАЕЦЦА
ПАДПІСКА
НА І КВАРТАЛ
2005 ГОДА!**

«Літаратура і мастацтва»
Індывідуальная (індэкс — 63856)
на 1 месяц — 3500 руб.
на 3 месяцы — 10500 руб.
Ведамасная (індэкс — 63857)
на 1 месяц — 4800 руб.
на 3 месяцы — 14400 руб.
Льготная (індэкс — 63880)
на 1 месяц — 3800 руб.
на 6 месяцаў — 22800 руб.

«Малалосць»
Індывідуальная (індэкс — 74957)
на 1 месяц — 3300 руб.
на 3 месяцы — 9900 руб.
Ведамасная (індэкс — 00137)
на 1 месяц — 4500 руб.
на 3 месяцы — 13500 руб.
Льготная (індэкс — 00731)
на 1 месяц — 3500 руб.
на 6 месяцаў — 21000 руб.

«Полымя»
Індывідуальная (індэкс — 74985)
на 1 месяц — 3200 руб.
на 3 месяцы — 9600 руб.
Ведамасная (індэкс — 00141)
на 1 месяц — 4200 руб.
на 3 месяцы — 12600 руб.
Льготная (індэкс — 00727)
на 1 месяц — 3500 руб.
на 6 месяцаў — 21000 руб.

«Всемирная литература»
Індывідуальная (індэкс — 74863)
на 2 месяцы — 3500 руб.
на 4 месяцы — 7000 руб.
Ведамасная (індэкс — 00135)
на 2 месяцы — 4500 руб.
на 4 месяцы — 9000 руб.
Льготная (індэкс — 00729)
на 2 месяцы — 3800 руб.
на 6 месяцаў — 11400 руб.

«Нёман»
Індывідуальная (індэкс — 74968)
на 1 месяц — 3200 руб.
на 3 месяцы — 9600 руб.
Ведамасная (індэкс — 00238)
на 1 месяц — 4200 руб.
на 3 месяцы — 12600 руб.
Льготная (індэкс — 00728)
на 1 месяц — 3500 руб.
на 6 месяцаў — 21000 руб.